

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

«До друку та в світ дозволяю»

проректор з наукової, інноваційної
і міжнародної діяльності

професор С. В. Бережна

Марченко В. В.

***Методичні рекомендації
до семінарських занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни
«Міжнародне публічне право»***

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право

Рекомендовано редакційно-видавничою
радою Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
протокол № 12 від 06 грудня 2024 р.

Харків – 2025

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

Марченко В. В.

До 220-ї річниці з дня заснування університету

***Методичні рекомендації
до семінарських занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни
«Міжнародне публічне право»
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право***

Харків – 2025

УДК 341.1/8

Укладач: Марченко В. В. – професор кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права і процесу Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, доктор юридичних наук, професор.

Рецензенти:

Синявська О. Ю. – професор кафедри правоохоронної діяльності ННІ №5 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Шевченко Л. А. – доцент кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права і процесу Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, кандидат юридичних наук, доцент.

Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Міжнародне публічного право» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2025. 64 с.

Рекомендовано редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Протокол № 12 від 06 грудня 2024 р.

Видано за рахунок укладача

© Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
© Марченко В. В.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Програма навчальної дисципліни.....	7
Структура курсу.....	13
Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи.....	14
Література.....	65

ВСТУП

Міжнародне публічне право є динамічною та багатогранною сферою, яка регулює правові відносини між суверенними державами, міжнародними організаціями та, дедалі частіше, окремими особами та недержавними суб'єктами. Оскільки глобалізація посилює взаємозв'язок суспільств, важливість розуміння та застосування принципів міжнародного права зростає експоненціально. Цей предмет є наріжним каменем для вирішення складних глобальних проблем, таких як, наприклад, вирішення міжнародних конфліктів, захист навколишнього середовища, захист прав людини.

Методичні рекомендації має на меті надати студентам комплексну основу для засвоєння основних принципів, концепцій і застосувань міжнародного публічного права. Рекомендації розроблені, щоб допомогти студентам через складну мережу договорів, звичаєвого міжнародного права, загальних принципів права та судових рішень, які становлять основу дисципліни. Крім того, вони підкреслюють критичну взаємодію з сучасними проблемами та заохочують студентів розвивати аналітичні та практичні навички, необхідні для орієнтування в складнощях галузі.

Цілями методичних рекомендацій є:

1. Структуроване навчання: для забезпечення системного підходу до вивчення міжнародного публічного права, гарантуючи, що студенти побудують міцну концептуальну основу перед тим, як заглиблюватись у складні теми.

2. Розвиток аналітичних навичок: розвивати критичне мислення та здатність тлумачити та аналізувати міжнародно-правові норми та оцінювати ефективність правових інструментів у вирішенні глобальних викликів.

3. Практичне застосування: щоб подолати розрив між теоретичними знаннями та застосуванням у реальному світі, підготувати студентів до розуміння практичних наслідків міжнародно-правових норм у різноманітних контекстах.

4. Міждисциплінарне розуміння: щоб підкреслити взаємодію між міжнародним правом та іншими дисциплінами, сприяючи цілісному розумінню його масштабів і впливу.

5. Підготовка до професійної практики: підготувати студентів до формування професійної кар'єри, наголошуючи на етичних і професійних обов'язках, притаманних цій галузі.

Рекомендації стосуються основних сфер міжнародного публічного права, включаючи джерела та принципи міжнародного права, право міжнародних договорів, державний суверенітет, право прав людини, міжнародне гуманітарне право, міжнародне екологічне право тощо.

Матеріали поєднують історичні та сучасні приклади, ілюструючи, як розвивалося міжнародне право та як воно застосовується до поточних глобальних проблем.

Вивчення міжнародного публічного права набуває особливого значення. У світі, який позначений взаємозалежністю та спільними викликами, вивчення міжнародного публічного права є не просто академічним заняттям, а життєво важливим інструментом для сприяння міжнародній співпраці, сприяння справедливості та підтримки глобального миру та безпеки. Опановуючи принципи цієї дисципліни, студенти стають готовими робити внесок у розробку та дотримання міжнародних норм і виступати за справедливі рішення глобальних проблем.

Цей набір методичних рекомендацій запрошує студентів вирушити в інтелектуально корисну подорож у світ міжнародного публічного права. Завдяки ретельному навчанню та активній участі вони отримають знання та навички, необхідні для вирішення нагальних правових та етичних питань на міжнародній арені, формування більш справедливого та стійкого глобального порядку.

Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Поняття й особливості міжнародного публічного права

Поняття міжнародного публічного права і його особливості, предмет правового регулювання. Міждержавні відносини, їхні види. Міжнародні відносини недержавного характеру, їхні різновиди. Міжнародне публічне право як особлива система права. Співвідношення міжнародного публічного права й внутрішньодержавного прав. Рецепція. Принцип пріоритету міжнародного права. Міжнародне право, зовнішня політика й дипломатія. Принцип *Pacta sunt servanda*. Міжнародне право й релігія. Міжнародне публічне й міжнародне приватне право. Процес створення норм. Виникнення й розвиток науки про міжнародні публічні права.

Тема 2. Становлення й основні етапи розвитку міжнародного публічного права

Виникнення міжнародного публічного права й основні етапи його розвитку. Становлення й розвиток міжнародного публічного права. Періодизація історії міжнародного права. Міжнародне право періоду Древнього світу. Міжнародне право Середніх століть. Класичне міжнародне право. Характеристика сучасного міжнародного права і його основні функції. Кодифікація й прогресивний розвиток міжнародних публічних прав.

Тема 3. Система міжнародного публічного права, його джерела

Поняття системи міжнародного публічного права. Поняття галузі й інституту міжнародного права. Поняття й види джерел міжнародного права. Договір як основне джерело міжнародного права: поняття, ознаки. Поняття норми міжнародного права. Конвенційні норми, звичайні норми, норми «м'якого» міжнародного права, звичаї, імперативні норми міжнародного права. Класифікація норм міжнародного публічного права. Рішення міжнародних судів як джерело міжнародних прав. Офіційні заяви глав держав і урядів. Спільні заяви держав. Акти міжнародних організацій, їхні види. Акти міжнародних конференцій, їхні види. Судові й арбітражні рішення як допоміжні засоби для визначення правових норм.

Тема 4. Основні принципи міжнародного публічного права

Поняття основного принципу міжнародного права. Принципи міжнародного права і його галузей. Характеристика особливостей принципів міжнародного права. Принципи міжнародного права закріплені в Статуті ООН. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружних відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН від 24 жовтня 1970 р. Принципи міжнародного права, закріплені в акті Наради з безпеки й співробітництва в Європі (НБСЄ) 1 серпня 1975 р. Принцип суверенної рівності держав. Принцип незастосування сили й погрози силою. Принцип вирішення міжнародних суперечок мирним шляхом. Принцип поваги прав людини й основних свобод. Принцип непорушності державних кордонів. Принцип територіальної цілісності держави. Принцип невтручання в справи, що входять до внутрішньої

компетенції держав. Принцип обов'язку держав співробітничати один з одним. Принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Принцип самовизначення народів і націй. Формування нових принципів у міжнародному праві: роззброювання, охорони навколишнього середовища, етопелля.

Тема 5. Суб'єкти міжнародного публічного права

а) загальні питання міжнародної правосуб'єктності. Поняття суб'єкта міжнародного публічного права. Первинні й похідні (вторинні) суб'єкти міжнародного права. Міжнародна правосуб'єктність держав. Державний суверенітет. Проблеми правосуб'єктності унітарної держави, федерації, конфедерації й нейтральної держави. Міжнародна правосуб'єктність націй і народів. Міжнародна правосуб'єктність самокерованих політико-територіальних утворень. Особливості міжнародної правосуб'єктності Ватикану, князівства Монако, Мальтійського ордена. Питання міжнародної правосуб'єктності індивідів.

б) інститут визнання в міжнародному праві. Поняття визнання держав. Види визнання держав: de jure, de facto, ad hoc. Визнання урядів. Визнання держав.

в) правонаступництво держав. Поняття й сутність правонаступництва держав. Теорії правонаступництва. правонаступництво держав відносно міжнародних договорів. Віденська конвенція про правонаступництво держав відносно договорів 1978 р. правонаступництво держав відносно власності держав. правонаступництво держав відносно державних архівів. правонаступництво держав відносно державних боргів. Віденська конвенція про правонаступництво держав відносно державної власності, державних архівів і державних боргів 1983 р. правонаступництво у зв'язку з припиненням існування СРСР. Континуїтет Росії.

Тема 6. Територія в міжнародному публічному праві

а) загальні питання території. Поняття території в міжнародному праві. Види правового режиму територій: державний режим, міжнародний режим, змішаний режим. Правова природа державної території. Державний кордон і його види. Міжнародні договори про кордон. Делімітація, демаркація й редемаркація кордону. Підстави зміни державного кордону. Обмін територіями, продаж і оренда територій. Правовий режим територій загального користування. Правовий режим території зі змішаним режимом: прилегла зона, континентальний шельф, виняткова економічна зона. Багатонаціональні й міжнародні ріки, їхній правовий режим. Правовий режим міжнародних каналів.

б) міжнародно-правовий режим Антарктики й Арктики. Правовий режим Арктики. Правовий режим територій з міжнародним режимом. Міжнародно-правовий режим Антарктики. Договір про Антарктику 1959 р. міжнародно-правовий режим міжнародних рік і проток.

Тема 7. Право міжнародних договорів

Поняття міжнародного договору. Поняття права міжнародних договорів, його джерела й суб'єкти. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. і Віденська конвенція про право договорів між державами або міжнародними організаціями 1986 р. Порядок укладення міжнародних договорів. Форма й структура міжнародного договору. Основні стадії укладення міжнародного договору. Набрання чинності й дія міжнародного договору (його застосування). Депозитарій у багатосторонніх договорах, його обов'язки. Вступ міжнародного договору в дію. Тлумачення міжнародних договорів. Недійсність міжнародних договорів. Підстави припинення й призупинення дії міжнародного договору. Застереження й факультативні протоколи до міжнародного договору. Забезпечення виконання міжнародних договорів.

Тема 8. Міжнародно-правові засоби вирішення міжнародних суперечок і конфліктів

Поняття міжнародної суперечки. Суперечка й ситуація. Гаазькі конвенції 1907 р. і Статут Ліги Націй про мирне врегулювання суперечок. Статут ООН про міжнародні суперечки і їхнє врегулювання. Переговори. Добрі послуги й посередництво. Змішані комісії. Міжнародний судовий розгляд. Міжнародний арбітраж. Міжнародний Суд. Постійна Палата Третейського Суду. Процедура вирішення суперечок у рамках ОБСЄ.

Тема 9. Відповідальність у міжнародному праві

Поняття інституту міжнародно-правової відповідальності і його джерела. Верховенство права в міжнародних відносинах держав. Міжнародний правопорядок і фактори, що його забезпечують. Поняття міжнародного правопорушення і його види: міжнародні злочини, кримінальні злочини міжнародного характеру, делікти. «Універсальні правовідносини відповідальності» у міжнародному праві. Види й форми відповідальності в міжнародному праві. Політична відповідальність суб'єктів міжнародного права. Форми матеріальної відповідальності держав: реституції, репарації, субституції. Обставини, що звільняють від відповідальності. Санкції й контрзаходи в міжнародному праві. Репресалії й реторсії. Відповідальність міжнародних організацій. Кримінальна міжнародна відповідальність фізичних осіб за міжнародні злочини.

Тема 10. Права людини й міжнародне право

Поняття й джерела міжнародного права прав людини. Концепція прав людини і її втілення в міжнародному праві. Покоління прав людини. Проблема міжнародної правосуб'єктності фізичних осіб. Основні міжнародно-правові акти про права людини. Класифікація міжнародних актів про права людини. Міжнародні органи з захисту прав людини. Організаційно-правовий і судовий механізми захисту прав людини. Регіональні міжнародні органи з захисту прав людини. Європейський Суд з правах людини: організація, функції, повноваження. Комісія з прав людини СНД. Міжнародні акти про права людини й законодавство України. Поняття населення й регламентація його правового статусу. Міжнародно-правові

питання громадянства. Загальна декларація прав людини 1948 р. про питання громадянства. Набуття громадянства в загальному порядку: філіація, натуралізація, дарування. Набуття громадянства у винятковому порядку: колективна натуралізація (оптація, трансферт), реінтеграція. Подвійне громадянство й безгромадянство. Проблеми, пов'язані з втратою громадянства. Правове положення іноземних громадян. Характеристика правових режимів, що надаються іноземним громадянам: національний, найбільшого сприяння, спеціальний. Правове положення біженців, змушених переселенців і переміщених осіб. Право притулку й міжнародно-правові наслідки надання людині політичного притулку.

Тема 11. Дипломатичне право

Поняття й джерела дипломатичного права. Органи зовнішніх зносин: внутрішньодержавні, закордонні (постійні й тимчасові). Персонал співробітників дипломатичних представництв (характеристика 3-х категорій співробітників). Стадії встановлення дипломатичних відносин. Агреман. Початок і припинення дипломатичної місії. Функції дипломатичних представництв. Кумуляція в дипломатичному праві. Дипломатичний корпус. Дуаен. Імунітети й привілеї дипломатичного представництва і його персоналу. Правовий режим представників спеціальних дипломатичних місій. Правовий режим представництв держав і їхнього персоналу при міжнародних організаціях універсального характеру й міжнародних конференцій. Правоздатність, привілеї й імунітети міжнародних організацій і їхніх посадових осіб.

Тема 12. Консульське право

Історичний розвиток консульського інституту й консульського права. Поняття консульського права і його джерела. Порядок встановлення консульських відносин. Екзекватура. Консульський округ. Позаштатні (почесні) консули. Консульські функції. Консульські привілеї й імунітети. Консульський статут України 1994 р.

Тема 13. Право міжнародних організацій і конференцій

Міжнародні конференції як засоби багатобічної дипломатії. Підготовка міжнародної конференції, правила процедури, правовий статус делегації на міжнародних конференціях. Підсумкові документи міжнародних конференцій. Поняття й джерела права міжнародних організацій. Класифікація міжнародних організацій. Порядок створення міжнародних організацій і припинення їхньої діяльності. Правова природа міжнародних організацій. Компетенція, повноваження й функції міжнародних організацій. Членство в міжнародних організаціях. Органи міжнародних організацій. Прийняття рішень міжнародними організаціями. Нормотворчість міжнародних організацій. Історія створення ООН. Мета й принципи ООН. Членство в ООН. Система органів ООН. Статут ООН - універсальний міжнародний договір. Спеціалізовані установи ООН. Регіональні міжнародні організації.

Тема 14. Міжнародне морське право

Поняття, джерела міжнародного морського права. Внутрішні морські води: поняття, складові частини. Правовий режим внутрішніх морських вод. Територіальне море: порядок відліку, правовий режим, юрисдикція прибережної держави. Прилегла зона. Відкрите море: поняття, правовий режим. Юрисдикція у відкритому морі. Регулювання діяльності держав у відкритому морі. Правова регламентація кримінальної юрисдикції у внутрішніх водах, територіальних водах, у відкритому морі. Виняткова економічна зона: поняття, правовий режим. Суверенні права прибережної держави. Континентальний шельф: поняття, встановлення границь. Правовий режим континентального шельфу за законодавством й міжнародним договором. Суверенні права прибережної держави. Дно морів і океанів за межами континентального шельфу за межами континентального шельфу (Район). Правовий режим Району і його ресурсів. Міжнародні протоки: поняття, класифікація, правовий режим.

Тема 15. Міжнародне гуманітарне право

Поняття, джерела міжнародного гуманітарного права. Міжнародні стандарти прав і свобод людини. Міжнародні механізми забезпечення й захисту прав людини. Міжнародне гуманітарне право в період збройних конфліктів.

Тема 16. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища

Необхідність міжнародного співробітництва з питань охорони навколишнього середовища. Поняття міжнародного права навколишнього середовища, його принципи й джерела. Охорона навколишнього середовища й стійкий розвиток. Міжнародні організації й охорона навколишнього середовища. Світовий океан як об'єкт міжнародно-правової охорони. Захист навколишнього середовища від радіоактивного зараження. Охорона тварини, рослинного світу, атмосферного повітря, біологічного розмаїття, навколишнього середовища в період війни й збройних конфліктів. Міжнародно-правові питання оцінки впливу на навколишнє середовище в транскордонному просторі. Україна й охорона навколишнього середовища.

Тема 17. Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю

Співробітництво держав у боротьбі зі злочинами і його основні міжнародно-правові форми. Поняття міжнародної боротьби зі злочинністю. Конгреси ООН з попередження злочинності. Міжнародні трибунали. Створення Міжнародного кримінального суду. Статут Міжнародного кримінального суду 1998 р. Боротьба з рабством, работоргівлею й іншими формами торгівлі людьми. Боротьба з міжнародним тероризмом. Боротьба з незаконним оборотом наркотичних засобів і психотропних речовин. Боротьба з підробкою валюти (фальшивомонетництво). Міжнародна організація карної поліції (Інтерпол).

Тема 18. Міжнародне право в період збройних конфліктів

Поняття права збройних конфліктів. Початок війни і його міжнародно-правові наслідки. Учасники війни (збройного конфлікту). Засоби й способи ведення війни. Правовий режим поранених і хворих. Режим військового

полону. Положення мирного населення в збройному конфлікті. Режим військової окупації. Нейтралітет у війні. Закінчення війни і його міжнародно-правові наслідки.

Тема 19. Міжнародне повітряне право

Поняття, принципи й джерела міжнародного повітряного права. Правове регулювання міжнародних комерційних повітряних сполучень. Роль міжнародних організацій у регулюванні діяльності міжнародної цивільної авіації.

Тема 20. Міжнародне космічне право

Становлення міжнародного космічного права. Поняття й джерела міжнародного космічного права. Об'єкти і суб'єкти міжнародного космічного права. Правовий режим космічного простору, природних небесних тіл, космічних об'єктів і космонавтів. Міжнародно-правова відповідальність у зв'язку з діяльністю в космічному просторі.

Тема 21. Право міжнародної безпеки

Поняття й принципи права міжнародної безпеки. Види міжнародної безпеки. Роззброювання й міжнародна безпека. Міжнародні угоди з обмеження озброєнь. Запобігання незаконного поширення технологій, науково-технічної інформації й послуг, які можуть бути використані при створенні зброї масового знищення, засобів його доставки. Міжнародна безпека й національна безпека.

Структура навчальної дисципліни

Назва модулів і тем	Кількість годин			Самостійна робота
	Усього	Лекції	Семінари	
Модуль 1. Особливості міжнародного публічного права				
Тема 1. Поняття й особливості міжнародного публічного права	5	2	1	2
Тема 2. Становлення й основні етапи розвитку міжнародного публічного права	4			4
Тема 3. Система міжнародного публічного права, його джерела	5	2	1	2
Тема 4. Основні принципи міжнародного публічного права	6	2	2	2
Тема 5. Суб'єкти міжнародного публічного права	8	2	2	4
Тема 6. Територія в міжнародному публічному праві	6		2	4
Модуль 2. Міжнародні договори та відповідальність у міжнародному праві				
Тема 7. Право міжнародних договорів	8	2		6
Тема 8. Міжнародно-правові засоби вирішення міжнародних суперечок і конфліктів	6		2	4
Тема 9. Відповідальність у міжнародному праві	6	2		4
Модуль 3. Основні галузі міжнародного публічного права				
Тема 10. Права людини й міжнародне право	6		2	4
Тема 11. Дипломатичне право	3	1		2
Тема 12. Консульське право	3	1		2
Тема 13. Право міжнародних організацій і конференцій	6	2		4
Тема 14. Міжнародне морське право	4		2	2
Тема 15. Міжнародне гуманітарне право	4		2	2
Тема 16. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища	5		1	4

Тема 17. Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю	5		1	4
Тема 18. Міжнародне право в період збройних конфліктів	6	2		4
Тема 19. Міжнародне повітряне право	4		1	3
Тема 20. Міжнародне космічне право	4		1	3
Тема 21. Право міжнародної безпеки	8	2		6
Разом за модулем 1	120	20	20	72
Усього:	120	20	20	72

Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи

ТЕМА 1. Поняття й особливості міжнародного публічного права

1. Міжнародне публічне право як особлива система права. Процес створення норм.
2. Співвідношення міжнародного публічного права й внутрішньодержавного прав. Рецепція. Принцип пріоритету міжнародного права.
3. Міжнародне право, зовнішня політика й дипломатія.
4. Принцип *pacta sunt servanda*.
5. Міжнародне право і релігія.
6. Міжнародне публічне й міжнародне приватне право.
7. Виникнення й розвиток науки про міжнародні публічні права.
8. Зовнішня політика України й міжнародне право.

Методичні вказівки

При підготовці до семінарського заняття по вищевказаній темі студент повинен, насамперед, розібратися в понятійному та термінологічному апараті даної теми, який є досить об'ємним: поняття міжнародного публічного права; поняття міжнародно-правових відносин; поняття звичайної норми міжнародного права, конвенційної норми, імперативної норми, норми «м'якого» міжнародного права, поняття звичаю. Далі він повинен при ознайомленні з нормативним матеріалом показати, у чому проявляється регулятивна, охоронна й стабілізуюча функції даної системи права. Це можна зробити на основі аналізу Статуту ООН.

Студент повинен знати про зростаючу роль ООН як інструмента по зміцненню миру й міжнародної безпеки, центра по зміцненню правопорядку й налагодженню всебічного співробітництва між державами. Одночасно зростає й роль міжнародного права в міждержавних відносинах. У цьому плані величезне значення має визнання примата міжнародних прав над національним законодавством.

Велике значення у вивченні міжнародного публічного права має розуміння його співвідношення із внутрішньодержавним й міжнародним приватним правом, а також зростання ролі міжнародного приватного права в міждержавних відносинах України з іноземними державами.

Важливе місце в розглянутій проблематиці займають різні теорії, присвячені співвідношенню міжнародного й внутрішньодержавного права. До основних з них - дуалістичній, моністичній, що розпадається відповідно на теорії примата внутрішньодержавного права й, навпаки, примата міжнародного права, «солідаризму» і «помірного монізму», - необхідно підійти з позиції історизму. Стосовно до досліджуваного комплексу питань

особливу увагу слід буде приділити змісту сучасних формул про примат міжнародного права. У цьому сенсі студентам варто всебічно проаналізувати норми Конституції України 1996 р. для з'ясування концепції взаємодії норм міжнародних договорів і положень національного права, використовуваних у конструкціях Основного Закону й найбільш значних актах кодифікаційного характеру.

Нормативний матеріал України в питанні співвідношення міжнародного й внутрішньодержавного права корисно доповнити аналізом конституційних і інших приписів внутрішнього права інших держав (наприклад, США, Великобританії, Іспанії, Німеччини, Франції).

Ефективний вплив міжнародного права на національне й в свою чергу національного на міжнародне, що забезпечує їхню всебічну взаємодію, варто проілюструвати конкретними формами узгодження норм міжнародного й внутрішньодержавного права (за допомогою трансформації, рецепції, інкорпорації, відсилання до міжнародного договору).

Для підтвердження теоретичних положень, що викладаються, студенти повинні вміти приводити приклади з міжнародної практики держав. Ця методична вимога повинна виконуватися при вивченні всього курсу «Міжнародного права».

При розгляді даної теми студенти повинні проаналізувати принцип *parata sunt servanda*, розкрити його зміст, привести з міжнародної практики приклади порушення даного принципу.

Останнє питання даної теми необхідно розглянути на конкретних прикладах міжнародного співробітництва України, показати які проблеми стоять перед нашою державою і які шляхи їх вирішення.

Засвоєння знань з усіх питань даного семінару дозволить студентів мати чітке уявлення про причини зростання ролі міжнародного права в регулюванні відносин всіх членів світового співтовариства, по-перше; необхідності розширення знань про міжнародне право в студентів, що отримують юридичну освіту, по-друге; і, по-третє, про причини виникнення й розвитку принципу пріоритету міжнародного права.

Питання для самоконтролю:

1. Які ключові особливості відрізняють міжнародне публічне право від інших правових систем?
2. Чим процес створення норм у міжнародному публічному праві відрізняється від процесу у внутрішньому праві?
3. Які основні джерела міжнародного публічного права і як вони впливають на створення правових норм?
4. Як міжнародне публічне право взаємодіє з національними правовими системами в контексті правового верховенства?
5. Що таке принцип пріоритету міжнародного права, і як він впливає на національну правову систему?

6. Яким чином міжнародне право формує зовнішню політику та дипломатію в різних країнах? Як міжнародні договори та конвенції впливають на дипломатію?

7. Чи може міжнародне право обмежити або посилити вибір зовнішньої політики країни?

8. Що таке принцип *pacta sunt servanda*, і чому він вважається основним для міжнародного права?

9. Як принцип *pacta sunt servanda* забезпечує стабільність і передбачуваність міжнародних відносин?

10. Чи є винятки з принципу *pacta sunt servanda* і чим вони обґрунтовані?

11. Яку роль відіграє релігія у формуванні міжнародного публічного права, особливо щодо прав людини та культурних звичаїв?

12. Чи можуть міжнародне право і релігійні канони співіснувати, чи між ними виникають конфлікти?

13. Як міжнародно-правові норми регулюють питання, пов'язані зі свободою віросповідання?

14. Чим міжнародне публічне право відрізняється від міжнародного приватного права за предметом і метою?

15. Які проблеми узгодження міжнародного публічного права з міжнародним приватним правом у глобальних суперечках?

16. Як суди вирішують, чи підпадає питання під публічне чи приватне міжнародне право?

17. Які історичні віхи привели до розвитку міжнародного публічного права як окремої галузі правових досліджень?

18. Як великі міжнародні події (наприклад, війни, договори, глобалізація) сприяли розвитку міжнародного публічного права?

19. Хто є ключовими фігурами в розвитку міжнародного публічного права і який їхній внесок?

20. Наскільки зовнішня політика України відповідає її міжнародно-правовим зобов'язанням?

21. З якими викликами стикається Україна в інтеграції міжнародного права у свої зовнішньополітичні рішення?

22. Як відносини України з міжнародними організаціями (наприклад, ООН, ЄС) вплинули на її зовнішньополітичний курс?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Еволюція міжнародного публічного права: від звичайної практики до сучасних договорів.

2. Основні принципи міжнародного публічного права: міжнародно-правова характеристика.

3. Роль міжнародного публічного права у вирішенні глобальних викликів: права людини, зміна клімату та збройний конфлікт.

4. Джерела міжнародного публічного права: порівняльно-правовий аналіз.

5. Дихотомія між державним суверенітетом і міжнародними зобов'язаннями в міжнародному публічному праві.

ТЕМА 2. Становлення й основні етапи розвитку міжнародного публічного права

1. Виникнення міжнародного права й періодизація його історії.
2. Міжнародне право періоду Древнього миру.
3. Міжнародне право Середніх століть.
4. Класичне міжнародне право
5. Міжнародне право XX-XXI століть.
6. Роль ООН у розвитку міжнародного публічного права.

Методичні вказівки

Міжнародне публічне право з'явилося одночасно з появою держав. Перші міжнародні договори уклалися між державами Древнього Сходу, Китаєм, Індією, Римом, Київською Руссю, Московською державою.

Студент повинен знати основні риси появи й становлення норм міжнародного права в рабовласницькому, феодальному й буржуазному суспільствах, інститути міжнародного права, що формуються, його галузі. Поява принципів міжнародного права - суверенітету й рівноправності держав, невтручання у внутрішні справи, дотримання міжнародних зобов'язань і інші - пов'язано з певними історичними умовами, етапами розвитку суспільства. Необхідно знати підсумки Віденського (1815 р.), Паризького (1856 р.) і Берлінського (1878 р.) конгресів, Берлінської конференції 1884-1885 р. Досить важливими для розвитку міжнародного права були Гаазькі конференції миру 1899 і 1907 р., які кодифікували правила ведення війни, а також реально визначили засоби мирного вирішення міжнародних суперечок.

Особливу увагу студентам необхідно звернути на внесок вітчизняних учених у прогресивний розвиток міжнародного права, особливо таких його інститутів, як мирне вирішення суперечок, гуманізація засобів і методів ведення війни, нейтралітет у ній, захист жертв війни й т.д.

Особливу увагу в розгляді даної теми студент повинен звернути на роль ООН і її органів у розвитку міжнародного права, проаналізувати діяльність Комісії з міжнародного права.

Наука міжнародного права, як і його історія, також має довгу й цікаву історію, що студент повинен добре знати. Варто орієнтуватися в працях таких видатних учених юристів-міжнародників, як Г. Гроцій, Е. де Ваттель, Ш. Монтеск'є, І. Кант, Ж.-Ж. Руссо.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні чинники сприяли виникненню міжнародного права як окремої системи права?
2. Як можна періодизувати історію міжнародного права і які ключові характеристики кожного періоду?
3. Чому для розуміння сучасних засад міжнародного права важливо вивчати його історичну еволюцію?
4. Якими були перші зразки міжнародно-правових норм у Стародавньому світі та як вони застосовувалися?
5. Як давні договори, наприклад Месопотамії чи Давнього Єгипту, вплинули на подальший розвиток міжнародного права?
6. Яку роль відіграли релігія та культура у формуванні міжнародної правової практики стародавніх цивілізацій?
7. Як концепція суверенітету та ролі Церкви формувала міжнародне право протягом Середньовіччя?
8. Яким був ключовий внесок середньовічних правознавців у розвиток міжнародно-правової думки?
9. Що відрізняє класичне міжнародне право від більш ранніх періодів?
10. Яким чином Вестфальський договір (1648 р.) сформував основи сучасного міжнародного права?
11. Як дві світові війни змінили принципи та інститути міжнародного права?
12. Які основні зміни відбулися в міжнародному праві в XX-му і XXI-му століттях, зокрема щодо прав людини та міжнародних організацій?
13. Як глобалізація вплинула на еволюцію міжнародного права в останні десятиліття?
14. Які механізми використовує ООН для просування та розвитку міжнародного публічного права?
15. Як Статут ООН та його спеціалізовані установи вплинули на міжнародно-правових відносин?
16. Яким внесок зробила ООН у вирішення викликів у міжнародному праві, таких як захист навколишнього середовища чи вирішення конфліктів?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Історичні основи міжнародного публічного права: від стародавньої дипломатії до Вестфальського миру.
2. Роль природного права та позитивізму у формуванні та розвитку міжнародного публічного права.
3. Поява багатосторонніх договорів і міжнародних організацій: поворотний момент у розвитку міжнародного публічного права.
4. Кодифікація та прогресивний розвиток міжнародного публічного права в XX-XXI століттях.
5. Вплив великих конфліктів на розвиток міжнародного публічного права.

ТЕМА 3. Система міжнародного публічного права, його джерела

1. Поняття системи міжнародного публічного права. Поняття галузі й інституту міжнародного права.
2. Поняття й види джерел міжнародного права. Договір як основне джерело міжнародного права: поняття, ознаки.
3. Поняття норми міжнародного права. Конвенційні норми, звичайні норми, норми «м'якого» міжнародного права, звичаї, імперативні норми міжнародного права.
4. Класифікація норм міжнародного публічного права. Рішення міжнародних судів як джерело міжнародних прав. Офіційні заяви глав держав і урядів. Спільні заяви держав.
5. Акти міжнародних організацій, їхні види. Акти міжнародних конференцій, їхні види.
6. Судові й арбітражні рішення як допоміжні засоби для визначення правових норм.

Методичні вказівки

Розглядаючи питання системи міжнародного публічного права слід визначити її як порядок розташування принципів та норм у логічній послідовності або за предметом регулювання. За своєю структурою сучасне міжнародне право є багаторівневим. Необхідно виділити те, що сучасне загальне міжнародне право є ядром нині функціонуючої системи. Аналізуючи це питання студенту необхідно визначитися з такими поняттями як галузь міжнародного права (показати на прикладах основні, профільні, традиційні і комплексні галузі), інститут, норма та принципи міжнародного права (з наведенням прикладів).

Особливої уваги заслуговує вивчення всіх джерел міжнародного публічного права, починаючи від міжнародно-правової норми до рішення Міжнародного суду ООН. Необхідно звернути увагу на те, що міжнародні договори — одна з найбільш поширених у наш час форм закріплення взаємних міжнародних прав і обов'язків. Міжнародні договори можна розділити на правові та контрактні (так, правові фіксують норми міжнародного права, які отримали загальне визнання. У міжнародних контрактах формулюють поточні зобов'язання держави).

Крім міжнародного договору на особливу увагу заслуговує міжнародно-правовий звичай як джерело міжнародного права. Визначення міжнародно-правового звичаю наводиться у ст. 38 Статуту Міжнародного Суду (міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми) і свідчить про те, що звичай формується у практиці міжнародного спілкування. Від міжнародно-правового звичаю необхідно відрізнити міжнародну звичаєвість — це загальна практика, що не має

характеру правового зобов'язання. Міжнародною звичаєвою практикою є, наприклад, дипломатичний етикет. Міжнародна звичаєвість може перерости в міжнародно-правовий звичай або навіть послужити основою для договірної норми.

Розглядаючи таке питання щодо судових рішень як джерел міжнародного права слід зазначити, що рішення судів якщо й можуть бути використані як посилення на джерела, то лише в якості допоміжних. Ст. 38 Статуту Міжнародного Суду передбачає, що суд застосовує судові рішення як допоміжний засіб “для визначення правових норм”.

У якості допоміжних джерел використовуються й міжнародно-правові доктрини, які можуть бути використані виключно в тих випадках, коли відсутні інші джерела або коли визначеність зобов'язань, що з них випливають, викликає сумніви. Можливе звернення до праць тих юристів, які справили на міжнародне право формуючий вплив чи є авторитетними свідками певних етапів його розвитку. Офіційні державні та міжнародні органи широко використовують доктрину для тлумачення міжнародно-правових норм.

Розглядаючи питання цієї теми семінарського заняття, студентам необхідно розібратися з таким питанням, як норми «м'якого» міжнародного права з наведенням його прикладів.

Односторонні зобов'язання можливі як для держав, так і для інших суб'єктів міжнародного права. Існування таких зобов'язань, якщо вони прийняті у відповідності з міжнародним правом, такою ж мірою правомірне, як і існування договірних актів. Тобто односторонні акти можуть мати правове значення та, відповідно, юридичні наслідки. Односторонні акти, безумовно, є джерелами міжнародного права, бо створюють міжнародні зобов'язання. Відсутність односторонніх актів у переліку ст. 38 Статуту Міжнародного Суду не говорить про зворотне.

Для більше повного розуміння сутності міжнародного права студент зобов'язаний знати особливий порядок нормоутворення, відсутність наднаціонального владного органу, що міг би диктувати свою волю суверенним державам, особливості об'єктів правового регулювання, добровільне виконання міжнародних зобов'язань, особливий порядок примусу до дотримання норм міжнародного права (санкції й інших примусових заходів).

Студент повинен навести класифікацію норм міжнародного права і не тільки знати всі основні принципи міжнародного публічного права, де й коли вони закріплені, але й розуміти, чому тільки їм властивий імперативний характер, а їхнє порушення розглядається як злочин.

Питання для самоконтролю:

1. Як влаштована система міжнародного публічного права, чим відрізняються її галузі та інститути?

2. Які основні джерела міжнародного публічного права та як вони класифікуються?
3. Чому договори вважаються першоджерелом міжнародного права та які їхні істотні характеристики?
4. Чим конвенційні норми відрізняються від звичаєвих норм і яку роль відіграє кожна з них у розвитку міжнародного права?
5. Що таке «м'яке» міжнародне право і як воно впливає на поведінку держав, незважаючи на свою необов'язковість?
6. Як класифікуються норми міжнародного публічного права, і чому ця класифікація має значення?
7. За яких обставин рішення міжнародних судів і заяви глав держав можуть слугувати джерелами міжнародного права?
8. Які види актів видають міжнародні організації і як вони впливають на міжнародно-правові норми?
9. Як результати міжнародних конференцій сприяють розвитку міжнародного права?
10. Як судові та арбітражні рішення функціонують як допоміжні засоби тлумачення та застосування міжнародного права?
11. Яка роль прецеденту в міжнародних судових та арбітражних процесах і чим вона відрізняється від його ролі у внутрішніх правових системах?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Ієрархія та взаємозв'язок джерел у міжнародному публічному праві: звичаї, договори та основні принципи.
2. Роль м'якого права в системі міжнародного публічного права.
3. Судові рішення та наукові праці як допоміжні джерела міжнародного публічного права: їх роль та обмеження.
4. Подвійна природа договорів у міжнародному публічному праві.
5. Міжнародне звичаєве право в сучасну епоху: становлення, докази та виклики.

ТЕМА 4. Основні принципи міжнародного публічного права

1. Поняття і юридична природа основних принципів міжнародного права.
2. Правовий зміст основних принципів міжнародного публічного права:
 - Принцип суверенної рівності держав;
 - Принцип невторчання у внутрішні справи держав;
 - Принцип територіальної цілісності держав;
 - Принцип непорушності державних кордонів;
 - Принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань;
 - Принцип заборони застосування сили або погрози силою;

- Принцип поваги прав і основних свобод людини;
 - Принцип мирного вирішення міжнародних суперечок;
 - Принцип співробітництва держав;
 - Принцип рівноправності й самовизначення народів і націй.
3. Становлення й розвиток нових принципів у міжнародному праві:
- Принцип роззброювання;
 - Принцип охорони навколишнього середовища й раціонального використання природних ресурсів.
4. Естопель - як самостійний принцип міжнародного права.

Методичні вказівки

Пристаючи до вивчення даної теми, студент повинен, насамперед, ознайомитися з навчальною літературою й міжнародно-правовими актами, які закріпили основні принципи, насамперед, Статут ООН і Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН.

Всебічне й глибоке вивчення студентами зазначеної теми має важливе значення для вивчення всього курсу міжнародного публічного права. Студент повинен знати не тільки всі основні принципи міжнародного публічного права, але й вивчити міжнародно-правові акти, у яких закріплені ці принципи.

Розглядаючи юридичну природу основних принципів, необхідно чітко усвідомити, що основні принципи міжнародного публічного права носять імперативний характер (*jus cogens*) і мають характерні ознаки. Вони захищають найважливіші інтереси не тільки окремих держав, але й усього співтовариства в цілому; обов'язкові для всіх суб'єктів міжнародного права, незалежно від їхньої формальної участі в договорах і звичаях, що закріплюють принцип, про що говориться в ст. 2 Статуту ООН; містяться в універсальних договорах або звичаях. Крім того, тільки порушення основного принципу вважається настільки тяжким правопорушенням, що кваліфікується як міжнародний злочин.

Особливу увагу потрібно звернути на те, що основні принципи мають зворотну дію, а також вимагають скасування всіх не відповідних їм договорів і звичаїв про визнання їх недійсними. Звернення до основних принципів має місце також у випадку прогалин у правовому регулюванні.

При підготовці до семінарського заняття з даної теми, студент повинен вивчити історію становлення того або іншого принципу, оскільки кожний з принципів відображає у своєму змісті вимоги того щабля цивілізації, що сприяв їхньому виникненню. Значною мірою за змістом принципів, що виникають, можна судити про прогрес людства в цілому: так, друга половина ХХ століття ознаменувалася такими принципами, як принцип заборони застосування сили й погрози силою, мирного вирішення міжнародних суперечок, поваги прав і основних свобод людини, принципом загального й

повного роззброювання, міжнародної охорони навколишнього середовища й раціонального використання природних ресурсів і ін.

Основні принципи тією чи іншою мірою присутні в джерелах кожної з галузей права. Такі принципи мирного вирішення міжнародних суперечок, співробітництва держав, суверенної рівності й ін.

Для того, щоб засвоїти матеріал про конкретний принцип міжнародного права, необхідно уявляти собі: час його виникнення, джерела, суспільні відносини, що захищаються принципом, коло суб'єктів щодо об'єкта захисту (наприклад, при розгляді принципу мирного вирішення міжнародних суперечок - держави, що сперечаються, держава-посередник, міжнародні судові органи), права й обов'язки суб'єктів, види діянь, що складають порушення принципу, механізми, що забезпечують його дотримання.

Питання для самоконтролю:

1. Які є фундаментальні принципи міжнародного права і чому вони вважаються основою міжнародної правової системи?
2. Як юридична природа цих принципів сприяє їх обов'язковій силі для держав?
3. Яке значення таких принципів, як суверенітет, невтручання та мирне вирішення суперечок, у контексті міжнародних відносин?
4. Як ці принципи взаємодіють один з одним і які проблеми виникають при їх застосуванні?
5. Які ключові чинники спонукають до появи нових принципів у міжнародному праві, таких як роззброєння та захист навколишнього середовища?
6. Як принципи роззброєння та захисту навколишнього середовища відображають мінливі пріоритети міжнародного співтовариства?
7. Що таке естопель, і як він функціонує як принцип у міжнародно-правовій практиці?
8. У яких ситуаціях естопель застосовувався в міжнародному праві і який вплив він мав на вирішення спорів?
9. Як розвиток і визнання нових принципів відображає динамічний характер міжнародного права?
10. Наскільки основні принципи збалансовують суверенітет держав із колективними інтересами міжнародної спільноти?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Принцип суверенної рівності: баланс між державною незалежністю та міжнародними зобов'язаннями.
2. Заборона застосування сили: міжнародно-правовий аналіз сфери застосування.
3. Принцип невтручання у внутрішні справи держав: правові основи та сучасні виклики.

4. Обов'язок держав вирішувати суперечки мирним шляхом: механізми та ефективність у сучасному міжнародному праві.

5. Принцип міжнародного співробітництва: основа глобального управління та колективної безпеки.

ТЕМА 5. Суб'єкти міжнародного публічного права

1. Поняття суб'єкта міжнародного права.
2. Держави - основні суб'єкти міжнародного права.
3. Міжнародна правосуб'єктність народів і націй.
4. Правосуб'єктність міжнародних організацій.
5. Міжнародна правосуб'єктність державно-подібних утворень.
6. Міжнародна правосуб'єктність індивіда.
7. Міжнародно-правове визнання.
8. Міжнародне правонаступництво держав.

Методичні вказівки

Вивчення даної теми повинно допомогти студентів розібратися в знанні «первинних» і «вторинних» суб'єктом міжнародного права, розумінні «рецепції» і «імплементації» як взаємозалежних і взаємодоповнюваних процесів міжнародного життя.

Суб'єкти міжнародного права - це сторони, особи, що беруть участь або можуть брати участь у міжнародних правовідносинах. Вони наділені в рамках міжнародного права юридичними правами й обов'язками. У зв'язку з цим різняться первинні й похідні суб'єкти міжнародного права. Первинними суб'єктами є держави, які довгий час були єдиними в цьому роді. Міжнародна правосуб'єктність держав не залежить від волевиявлення інших учасників міжнародно-правових відносин. Один тільки факт утворення держави породжує її міжнародну правосуб'єктність. Держава є суб'єктом міжнародного права протягом усього періоду свого існування. Вона припиняється лише з припиненням даної держави. Так, наприклад, трапилося зі СРСР, що відповідно до Угоди про створення СНД 1991 р. припинив своє існування.

Вивчення літератури з питання про суб'єктів міжнародного публічного права повинно дозволити студентів дати чіткі відповіді на наступну групу питань: а) чи однаковий обсяг правосуб'єктності первинних і вторинних суб'єктів міжнародного права; б) які види визнання держав і форми визнання урядів склалися в практиці міжнародних відносин; в) у чому причина того, що в одних випадках має місце визнання *de jure*, в інших *de facto* та *ad hoc*. Який з видів є більше цінним і сприяє стабілізації міжнародних відносин.

Питання для самоконтролю:

1. Які критерії визначають суб'єкта міжнародного права, і чим ці критерії відрізняються в різних правових системах?
2. Чому держави вважаються основними суб'єктами міжнародного права і які істотні елементи необхідні для державності?
3. Як права та обов'язки держав як суб'єктів міжнародного права формують світовий правопорядок?
4. За яких обставин народи та нації володіють міжнародною правосуб'єктністю і як це пов'язано з принципом самовизначення?
5. Як еволюціонувало в сучасній практиці визнання народів і націй суб'єктами міжнародного права?
6. Що відрізняє міжнародну правосуб'єктність таких організацій, як ООН, і як вона визначається?
7. Як міжнародні організації здійснюють свою правосуб'єктність у глобальному управлінні та вирішенні конфліктів?
8. Які проблеми виникають при визначенні міжнародної правосуб'єктності державоподібних утворень? Наведіть приклади державоподібних утворень і проаналізуйте їх правосуб'єктність.
9. Як розширилося визнання осіб як суб'єктів міжнародного права за допомогою таких механізмів, як міжнародні кримінальні трибунали та право прав людини?
10. Яке правове значення має міжнародне визнання, і як воно впливає на статус держав чи суб'єктів у міжнародному співтоваристві?
11. Які ключові принципи регулюють правонаступництво держав і як вони вирішують такі питання, як територіальні суперечки та договірні зобов'язання?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Держави як основні суб'єкти міжнародного публічного права: права, обов'язки та відповідальність.
2. Міжнародні організації як суб'єкти міжнародного публічного права.
3. Особа як суб'єкт міжнародного публічного права: від прав людини до міжнародної кримінальної відповідальності.
4. Транснаціональних корпорацій як суб'єкти міжнародного публічного права.
5. Поняття правосуб'єктності в міжнародному праві: критерії, еволюція та сучасні дискусії.

ТЕМА 6. Територія в міжнародному публічному праві

1. Міжнародно-правова класифікація територій.
2. Поняття і юридична природа державної території і її склад.
3. Юридичні підстави зміни державної території.
4. Державні кордони.
5. Міжнародні ріки і їхній правовий режим.

6. Міжнародна територія загального користування.
7. Міжнародно-правовий режим Антарктики.
8. Правовий режим Арктики.

Методичні вказівки

Освоєння даної теми студентам необхідно почати з вивчення поняття й класифікації територій (державна територія; територія з міжнародним режимом; територія зі змішаним режимом; територія з особливим режимом).

Особливу увагу варто приділити вивченню юридичної природи державної території, її складу. Детально розібратися з юридичним змістом територіального верховенства народу й держави в межах своєї території, з правом народу на власний вибір і на самовизначення, з розмежуванням державної території, уважно вивчивши матеріали Заключного акту НБСЄ 1975 р., особливо принципів, що стосуються територіальної цілісності держав і непорушності кордонів, які мають велике значення для з'ясування територіальних питань.

Також необхідно приділити увагу правовим підставам зміни кордонів держав і статусу територій, які можуть бути продані, виміняні на рівноцінні, передані в оренду (з наведенням прикладів з міжнародної практики держав).

Вивчення питання про державні кордони варто почати з поняття державного кордону, детально проробивши Закон України «Про державний кордон України» 1996. Особлива увага повинна бути приділена делімітації, демаркації, редемаркації державних кордонів з розкриттям цих понять і наведенням прикладів з міжнародної практики держав, особливу увагу приділивши взаєминам, наприклад, України з Румунією й Російською Федерацією відносно делімітації й демаркації державного кордону.

Необхідно розібратися з питанням, яким чином встановлюються державні кордони на озерах, річках (судноплавних і несудохідних), водоймищах, на морі, у межах гірської місцевості.

При вивченні режиму державного кордону варто вивчити питання охорони й перетинання державного кордону, ведення сільськогосподарської, виробничої, транспортної, промислової й іншої діяльності в районі державного кордону, у тому числі в межах територіального моря, спеціальні правила проживання, переміщення й діяльності населення в прикордонній зоні, порядок розслідування й врегулювання прикордонних суперечок і інцидентів.

Правовий режим міжнародних рік доцільно вивчати на прикладі правового режиму Дунаю, Рейну, Амуру. Особливу увагу студенти повинні приділити правовому режиму Дунаю, оскільки Україна є придунайською державою, уважно вивчивши Конвенцію про режим судноплавства на Дунаї 1948 р.

При вивченні даної теми необхідно звернути особливу увагу на правовий режим Антарктики, відкритої в 1820 р., що нині регулюється

Договором про Антарктику 1959 р., а також цілою низкою інших міжнародно-правових актів. Ця увага обумовлена великою значимістю Антарктики як з погляду збереження цього континенту в якості природного заповідника Землі.

Особливу увагу студенти повинні приділити правовому режиму Арктики, правовий режим якої практично не врегульований міжнародним правом, за винятком режиму морських просторів відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 р.

При підготовці до семінарського заняття варто уважно вивчити відповідні міжнародно-правові акти й чинне законодавство України, що регулюють питання території й державного кордону, положення яких аргументовано використовувати при відповідях.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні види територій визнаються міжнародним правом і як вони класифікуються?
2. Як ці класифікації впливають на суверенітет і юридичну відповідальність держав?
3. Що являє собою державна територія?
4. Як принцип територіального суверенітету визначає права та обов'язки держави щодо її території?
5. Які ключові правові принципи регулюють територіальні зміни?
6. Як у міжнародному праві вирішуються спори, пов'язані з територіальними змінами?
7. Які існують правові механізми визначення та вирішення спорів щодо державного кордону?
8. Як міжнародні договори та звичаєве право регулюють демаркацію та делімітацію кордонів?
9. Як міжнародне право регулює спільне використання та управління міжнародними річками між прибережними державами?
10. Які ключові принципи правового режиму, що регулює міжнародні річки, такі як справедливе використання та нешкідливе використання?
11. Які основні правові норми регулюють правовий статус Антарктики та Арктики, і чим вони відрізняються?
12. Як міжнародні договори вирішують питання суверенітету, захисту навколишнього середовища та експлуатації ресурсів?
13. Як міжнародне право балансує між державним суверенітетом і необхідністю співпраці в управлінні спільними чи спірними територіями?
14. Яку роль відіграють міжнародні організації та суди у вирішенні територіально-юрисдикційних спорів?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Суверенітет і територіальна цілісність: правові основи та сучасні виклики.

2. Правовий статус кордонів у міжнародному публічному праві.
3. Правовий режим територіальних вод, повітряного простору та космічного простору.
4. Територіальні спори та механізми їх вирішення в міжнародному праві.
5. Правові підстави за засоби зміни державної території.

ТЕМА 7. Право міжнародних договорів

1. Поняття міжнародного договору. Поняття права міжнародних договорів, його джерела й суб'єкти.
2. Порядок укладання міжнародних договорів, їхня класифікація. Форма й структура договору.
3. Основні стадії укладання міжнародних договорів. Автентичність, парафування, ратифікація, консенсус, альтернат.
4. Набуття міжнародного договору чинності. Депозитарій в міжнародних договорах, його обов'язки.
5. Тлумачення міжнародних договорів і підстави визнання їх недійсними.
6. Застереження й факультативні протоколи до міжнародного договору. Забезпечення виконання міжнародних договорів.

Методичні вказівки

Оскільки міжнародний договір є головним джерелом міжнародного публічного права, то даній темі, її вивченню й розумінню студент повинен приділити особливу увагу.

Почати підготовку до семінару треба з пророблення відповідних розділів у підручниках, а потім приступити до роботи над конвенціями. Без ознайомлення зі змістом «Віденської конвенції про право міжнародних договорів» 1969 р., «Віденської конвенції про право договорів між державами й міжнародними організаціями» 1986 р., а також Закону України «Про міжнародні договори України» 2004 р. освоєння численних питань даної теми неможливо.

При виступі на семінарському занятті по кожному з питань даної проблематики всі висунуті положення й твердження необхідно підкріпити посиланнями на відповідні статті конвенцій або Закону України «Про міжнародні договори України» 2004 р.

Варто також звернути увагу на юридичну термінологію, що так широко використана в нормативному матеріалі, міжнародному спілкуванні й науці. Варто знати не тільки такі поняття як джентльменська угода, автентичність, парафування, факультативний протокол й ін., але й уміти розкрити їхній зміст.

Усі питання семінарського заняття детально розкриті у вище названих конвенціях і Законі України «Про міжнародні договори України» 2004 р. Тому вважаємо за доцільне при підготовці до семінару на кожне питання семінарського заняття зробити конспект з посиланням на конкретні статті конвенцій і відповідного закону України, які будуть підтверджувати висунуті у виступі на семінарському занятті положення, тези й зауваження.

Питання для самоконтролю:

1. Як у міжнародному праві визначається міжнародний договір і чим він відрізняється від інших правових актів?
2. Хто є основними суб'єктами, які беруть участь у створенні та застосуванні права міжнародних договорів?
3. Які основні етапи процедури укладення міжнародних договорів і як вони класифікуються?
4. Як форма та структура договору впливають на його юридичну силу та можливість виконання?
5. Яке значення таких етапів, як перевірка на автентичність, парафування та ратифікація у процесі укладення договору?
6. Як консенсус і альтернативні процедури впливають на переговори та прийняття договорів?
7. Які умови мають бути виконані, щоб міжнародний договір набрав чинності?
8. Яка роль депозитарію в адмініструванні міжнародних договорів і які зобов'язання передбачає ця посада?
9. Якими принципами керуються при тлумаченні міжнародних договорів і як вирішуються суперечки щодо тлумачення?
10. Які є підстави для визнання міжнародного договору недійсним за міжнародним правом?
11. Які цілі та правові наслідки застережень і факультативних протоколів до міжнародних договорів?
12. Які механізми використовуються для забезпечення ефективної імплементації міжнародних договорів і які виклики виникають у цьому контексті?
13. Як міжнародні договори збалансовують державний суверенітет і міжнародне співробітництво?
14. Які юридичні та політичні виклики постають у забезпеченні дотримання міжнародних договорів?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Порядок укладення міжнародних договорів.
2. Кодифікація права міжнародних договорів.
3. Принцип Pacta Sunt Servanda у договірному праві: його сфера застосування та обмеження.

4. Роль застережень, змін і припинення дії у гнучкості договірного права.

5. Договори та національні правові системи: взаємодія між міжнародними зобов'язаннями та національним законодавством.

ТЕМА 8. Міжнародно-правові засоби вирішення міжнародних суперечок і конфліктів

1. Поняття й види міжнародних суперечок. Суперечки й ситуації. Політичні й юридичні міжнародні суперечки. Способи врегулювання.

2. Погоджувальні процедури і їхня відмінність від судових процедур. Переговори й консультації. Добрі послуги й посередництво. Змішані комісії. Примирення.

3. Міжнародний арбітраж: структура, функції, підстави юрисдикції, практика діяльності.

4. Міжнародний Суд ООН: структура, функції, підстави юрисдикції, практика діяльності.

5. Постійна Палата Третейського Суду.

6. Процедура вирішення суперечок у рамках ОБСЄ.

Методичні вказівки

Відповідно до міжнародного права, його суб'єкти зобов'язані вирішувати свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир і справедливість. Статут ООН жадає від всіх держав «проводити мирними засобами, згідно з принципами справедливості й міжнародного права, улагоджування або вирішення міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть привести до порушення миру» (ст. 1). У главі VI Статуту ООН дається перелік мирних засобів вирішення суперечок, які загрожують підтримці міжнародного миру й безпеки (ст. 33).

Принцип мирного врегулювання суперечок, закріплений в Статуті ООН, є імперативним, основним принципом міжнародного права. Студент зобов'язаний на конкретних прикладах показати процес становлення й розвитку цього принципу. Крім того, студентові варто чітко усвідомити зміст понять «міжнародна суперечка» і «ситуація». У чому складається поняття «справедливість»? Які види міжнародних суперечок? Для з'ясування цих термінів необхідно уважно вивчити Статут ООН (ст. 33-54). До переліку обов'язкових для вивчення договорів входять: Статут Міжнародного суду ООН; Конвенція про мирне вирішення міжнародних зіткнень 1907 р.; Конвенція по примиренню й арбітражу в рамках НБСЄ 1992 р. Заява глав держав СНД про недопущення застосування або погрози застосування сили й вирішення спірних питань шляхом переговорів 1992 р.

Студент повинен коротенько викласти обов'язкові процедури вирішення суперечок, передбачені Конвенцією ООН з морського права 1982 р., Договором про принципи діяльності держав по дослідженню й використанню космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла, 1967 р. Конвенцією про міжнародну відповідальність за збиток, заподіяний космічними об'єктами, 1972 р. та ін.

Далі студентові варто вивчити наступні основні засоби мирного вирішення суперечок.

Переговори. Це найбільш доступні, гнучкі, ефективні й універсальні засоби мирного вирішення суперечок. У ході переговорів держави можуть приймати найрізноманітніші варіанти вирішення спірних питань. Більше того, застосуванню будь-яких інших мирних засобів врегулювання міжнародних суперечок практично передують переговори. Студентам необхідно запам'ятати, що в сучасних умовах суб'єктами безпосередніх переговорів поряд з державами можуть бути міжнародні організації, міжнародні юридичні особи й громадяни. Студент зобов'язаний на конкретних прикладах дати правовий аналіз сутності переговорів на різних рівнях.

Консультації. Ця форма врегулювання суперечок отримала широкий розвиток лише в 60-х роках ХХ століття. У цей час діє досить багато багатосторонніх договорів, у яких містяться положення про обов'язкові консультації у випадку виникнення суперечок між їхніми учасниками. Такими, зокрема, є Договір про принципи діяльності держав по використанню й дослідженню космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла, 1967 р.. Договір про заборону розміщення на дні морів і океанів і в їх надрах ядерної зброї й інших видів зброї масового знищення 1971 р. Конвенція ООН з морського права 1982 р. та ін.

Студентові необхідно знати, що в міжнародній практиці використовуються два різновиди консультацій: факультативні й обов'язкові. У доктрині обов'язкові консультації отримали назву договірних (вони обумовлені заздалегідь узятими зобов'язаннями, мають обов'язковий характер, рівноправність сторін і т.д.).

Добрі послуги й посередництво. Це такі мирні засоби вирішення суперечок, які передбачають надання сприяння сторонам у суперечці третьою стороною з метою її вирішення. Згідно ст. 4 Конвенції про мирне вирішення міжнародних зіткнень 1907 р., «завдання посередника полягає в узгоджуванні протилежних домагань і в заспокоєнні почуття ворожості, якщо воно виникло між державами, що перебувають у суперечці».

Обов'язки посередника припиняються відтоді, коли одна зі сторін, що сперечаються, або сам посередник засвідчують, що запропоновані засоби примирення не були прийняті. Студентові варто запам'ятати, що добрі послуги або посередництво, чи будуть вони застосовуватися на прохання сторін, що сперечаються, або з почину непричетних зіткненню держав,

мають винятково значення поради й аж ніяк не можуть вважатися обов'язковими.

Міжнародні слідчі й погоджувальні комісії. Вони є спеціальними міжнародними організаціями, що сприяють вирішенню суперечок шляхом з'ясування питань факту у випадку, коли спори не зачіпають ні честі, ні істотних інтересів сторін. Комісії створюються сторонами на основі особливої угоди. Наради комісії відбуваються при закритих дверях.

Заклучна доповідь комісії не має характеру третейського вирішення. За сторонами зберігається повна свобода скористатися за своїм розсудом цими фактичними висновками.

Міжнародна судова процедура. Є важливим й ефективним засобом мирного вирішення суперечок. До судових установ відносяться міжнародні суди (Міжнародний суд ООН, Суд Європейських Співтовариств, Європейський суд з прав людини й ін.) і міжнародний арбітраж.

Судова процедура, як правило, застосовується тоді, коли сторонам не вдається досягти врегулювання суперечки іншими засобами. Відповідно до Конвенції 1907 р., постійна палата третейського суду покликана «полегшити можливість звернення без затримки до третейського суду у випадку міжнародних суперечок, які не могли бути влагоджені дипломатичними шляхом» (ст. 41). Постійна палата третейського Суду компетентна для всіх випадків третейського розгляду, якщо тільки сторонами не будуть укладені угоди про встановлення особливого суду.

Що стосується процедури арбітражного розгляду суперечок, то студентів варто вивчити Зразкові правила арбітражного процесу 1958 р. і арбітражні регламенти, прикладені до Конвенції ООН з морського права 1982 р.

Механізм міжнародних організацій. Важливими повноваженнями з мирного вирішення суперечок наділені ООН і інші організації. Так, згідно ст. 34 Статуту ООН, Рада Безпеки вповноважена розслідувати будь-яку суперечку або будь-яку ситуацію, що може викликати суперечку. Він може рекомендувати сторонам суперечки належну процедуру або методи його вирішення, а ст.37 встановлює, що держави - сторони суперечки, що не вирішили її за допомогою мирних засобів, зазначених у ст. 33, передають суперечку на розгляд Ради Безпеки. Статут ООН визначає коло органів, які можуть порушувати питання про розгляд суперечки Радою Безпеки, а саме Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Генеральний Секретар.

Статути інших організацій також передбачають процедуру мирного вирішення суперечок. Студентам варто докладно вивчити відповідні розділи (глави) статутів, наприклад, МОП, ЮНЕСКО, ВООЗ, МВФ, МБРР і ін.

Питання для самоконтролю:

1. Чим юридичні спори відрізняються від політичних у контексті міжнародного права?

2. Як міжнародне право і дипломатія визначають і відрізняють «суперечки» від «ситуацій»?
3. Які основні відмінності між процедурами примирення (наприклад, добрі послуги) і судовими процедурами?
4. У яких ситуаціях такі методи, як переговори, консультації чи змішані комісії, є найбільш ефективними для вирішення суперечок?
5. Які ключові особливості міжнародного арбітражу і чим він відрізняється від судового процесу?
6. Як визначається структура та юрисдикція міжнародного арбітражу та які яскраві приклади його застосування?
7. Які механізми надає ОБСЄ для вирішення суперечок і як вони узгоджуються з її ширшими цілями безпеки та співпраці?
8. Як підхід ОБСЄ до вирішення спорів відображає її акцент на превентивній дипломатії та заходах зміцнення довіри?
9. Які переваги та недоліки використання судових та несудових методів вирішення міжнародних спорів?
10. Як політичні міркування впливають на вибір механізмів вирішення спорів у міжнародному праві?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Міжнародно-правовий статус Міжнародного Суду ООН.
2. Примирення у вирішенні міжнародних спорів.
4. Роль регіональних організацій у мирному вирішенні міжнародних спорів.
5. Дотримання та виконання рішень щодо врегулювання міжнародних суперечок: виклики сучасного міжнародного права.

ТЕМА 9. Відповідальність у міжнародному праві

1. Поняття міжнародно-правової відповідальності.
2. Підстави міжнародно-правової відповідальності держав, класифікація протиправних дій.
3. Обставини, що виключають відповідальність держав.
4. Види й форми міжнародної відповідальності держав за міжнародні правопорушення.
5. Міжнародно-правова відповідальність міжнародних організацій.
6. Міжнародна кримінальна відповідальність індивідів.

Методичні вказівки

Почати вивчення даної теми треба з історії виникнення, становлення й розвитку інституту міжнародно-правової відповідальності, стадій становлення й договірної закріплення принципу відповідальності держав у системі основних принципів міжнародного права, а також джерел

міжнародного права, в яких цей інститут і принцип відповідальності отримав закріплення.

Для більш повного розуміння сутності міжнародно-правової відповідальності в міжнародному праві необхідно знати й уміти обґрунтовувати підстави виникнення міжнародно-правової відповідальності суб'єктів міжнародного права, що безпосередньо пов'язане з розумінням визначення «міжнародного правопорушення» (дія або бездіяльність, завдання збитків матеріального й нематеріального характеру, причинний зв'язок між протиправною поведінкою суб'єкта міжнародного права й заподіяним збитком).

Особливу увагу необхідно приділити діям або бездіяльності державних органів, джерел підвищеної небезпеки (наприклад, космічних об'єктів, літальних апаратів, судів з ядерною енергетичною установкою й ін.), розумінню «абсолютної відповідальності» з наведенням конкретних прикладів з міжнародної практики держав.

При вивченні класифікації міжнародних правопорушень необхідно звернути увагу на дво- і триланцюгову систему, яких дотримуються деякі автори підручників: міжнародні злочини - міжнародні делікти й міжнародні злочини - кримінальні злочини міжнародного характеру - інші міжнародні правопорушення (делікти). При цьому необхідно враховувати, що кримінальну відповідальність за здійснення кримінальних злочинів міжнародного характеру несуть тільки фізичні особи, а матеріальну й політичну відповідальність може нести держава, органи якої могли, але не запобігли цьому злочину; за міжнародні злочини несуть відповідальність, як держава, так і фізичні особи - керівники цієї держави.

Розглядаючи види й форми міжнародно-правової відповідальності держав, необхідно усвідомити, що видами відповідальності є матеріальна й політична відповідальність, кожна з яких може проявлятися в різних формах (репарації, реституції, реторсії, репресалії й ін.). Студент повинен уміти привести приклади з міжнародної практики держав по всіх видах і формах міжнародно-правової відповідальності держав.

Крім того, студент повинен знати обставини, які можуть виключати відповідальність держави або пом'якшувати цю відповідальність.

Крім міжнародно-правової відповідальності держав може виникнути відповідальність і міжнародної міжурядової організації - суб'єктів міжнародного права, що ґрунтується на їхній правосуб'єктності й безпосередньо впливає з неї. Обсяг і межі відповідальності міжнародних організацій неоднакові, вони залежать від обсягу правосуб'єктності, вираженої в їхніх установчих документах, і самої природи цих міжнародних організацій. Зокрема, міжнародна організація, що здійснює запуск штучного супутника Землі, відповідає за будь-який заподіяний цим супутником (або його частиною) збиток.

Завершуючи вивчення теми, необхідно мати на увазі, що за здійснення міжнародних злочинів, кримінальних злочинів міжнародного характеру й

міжнародних деліктів фізичні особи залучаються до кримінальної відповідальності відповідно до чинних норм міжнародного права й національного законодавства держави, що здійснює свою кримінальну юрисдикцію над цими фізичними особами.

Питання для самоконтролю:

1. Наведіть поняття міжнародно-правової відповідальності. Чим вона відрізняється від внутрішньодержавної відповідальності?
2. Які основні підстави для притягнення держав до міжнародної відповідальності та як класифікуються протиправні діяння?
3. За яких обставин держава може виключити або уникнути міжнародно-правової відповідальності за свої дії?
4. Як такі поняття, як «форс-мажор», «необхідність» і «самооборона» функціонують як засоби захисту у випадках передбачуваних міжнародних протиправних дій?
5. Які основні види міжнародної відповідальності і як вони застосовуються на практиці?
6. Як відрізняються форми відповідальності залежно від характеру та тяжкості вчиненого державою міжнародного правопорушення?
7. Чим міжнародно-правова відповідальність організацій відрізняється від відповідальності держав?
8. Які проблеми виникають, коли міжнародні організації відповідають за свої дії відповідно до міжнародного права?
9. Як еволюціонував принцип індивідуальної відповідальності в міжнародному кримінальному праві?
10. Яке значення таких інституцій, як Міжнародний кримінальний суд, у забезпеченні індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини?
11. Як концепція міжнародно-правової відповідальності сприяє підтримці глобального порядку та справедливості?
12. Яким чином взаємодіють чи конфліктують правові рамки відповідальності держави та особи?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Відповідальність держави за міжнародно-протиправні діяння: правові основи та практичне застосування.
2. Роль Комісії міжнародного права в кодифікації норм відповідальності в міжнародному праві.
3. Індивідуальна кримінальна відповідальність у міжнародному праві: від Нюрнберга до Міжнародного кримінального суду.
4. Відповідальність міжнародних організацій: правові виклики та сучасні проблеми.
5. Принцип відшкодування в міжнародному праві.

ТЕМА 10. Права людини й міжнародне право

1. Поняття й джерела права прав людини. Взаємодія міжнародно-правових і внутрішньодержавних норм з метою забезпечення й захисту прав людини й основних свобод.
2. Населення й громадянство в міжнародному праві.
3. Набуття й втрата громадянства. Подвійне громадянство.
4. Іноземці, біженці, змушені переселенці. Право притулку.
5. Основні міжнародні документи в галузі прав і свобод людини.
6. ООН і охорона прав людини.
7. Захист прав і свобод людини в рамках Ради Європи.
8. Європейський суд з прав людини: організація, функції, повноваження.

Методичні вказівки

При підготовці до вивчення питань даної теми, насамперед, необхідно ознайомитися з матеріалом, викладеним у пропонованій навчальній літературі.

Студент повинен усвідомити, що інститут громадянства важливий як для держави, так і для кожної людини окремо, оскільки є чинником, що поєднує державу й людину. Особливу увагу студентові варто приділити розвитку законодавства України про громадянство. Вивчення принципів громадянства, закріплених, насамперед у Конституції України й Законі України «Про громадянство України» 2001 р., дозволить засвоїти студентові демократичну сутність усього законодавства про громадянство. При розкритті даного питання, студент повинен показати юридичне значення інституту громадянства.

Особливу увагу варто звернути на юридичну термінологію, уважно вивчивши ст.1 Закону України «Про громадянство України» 2001 р. Крім цього, глибоке й детальне вивчення чинного законодавства дозволить студентові розібратися з такими питаннями, як порядок і способи набуття громадянства, підстави зміни й втрати громадянства. Варто звернути свою увагу на правові підстави набуття дітьми громадянства України.

Студенти повинні не тільки знати такі поняття, як філіація, натуралізація, оптація й трансферт, але й показати на прикладах міжнародної практики. Особливу увагу варто звернути на такі негативні явища як апатризм і біпатризм, дати правову оцінку цим явищам відповідно до чинного законодавства.

Студентам варто розібратися в повноваженнях державних органів України, що приймають участь при вирішенні питань громадянства.

Детальне вивчення таких законів, як Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» 2012 р. і Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» 2012 р.

дозволить студентів розібратися в понятті й правовому статусі таких категорій громадян як іноземці, біженці й переміщені особи. Особливу увагу варто звернути на міжнародно-правові акти, які були прийняті в рамках світового співробітництва, які спрямовані на захист прав біженців.

Необхідно усвідомити, що надання притулку є традиційним інститутом міжнародного права. Особливу увагу варто приділити конституційним нормам сучасних держав, у тому числі Конституції України 1996 р. (ст.26), що закріпили право притулку, проаналізувати положення Загальної декларації прав людини 1948 р. Крім цього, студенти повинні знати такі поняття, як територіальний й дипломатичний притулок.

При вивченні різних шляхів і способів захисту прав людини доцільно виділити міжнародний захист загальних прав людини, міжнародний захист трудових і соціальних прав, спеціальний захист прав жінок і дітей, як найбільш незахищену частину населення.

Студент повинен твердо знати основні положення найважливіших міжнародних документів: Загальної Декларації прав людини 1948 р., Міжнародного пакту про громадянські й політичні права з двома факультативними протоколами, Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права з факультативним протоколом, конвенцій про заборону геноциду, апартеїду, расової дискримінації (підкріплені прикладами з міжнародної практики держав), Конвенції про заборону катувань і ін.

Особлива увага повинна бути звернена на конвенції, що стосуються захисти жінок і дітей, у тому числі на Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації відносно жінок 1979 р., Конвенцію про права дитини 1989 р.

ООН звернула особливу увагу на створення міжнародних механізмів захисту прав і свобод людини. Головне в цьому напрямку - затвердження в 1993 р. посади Верховного комісара ООН з прав людини (на рівні заступника Генерального секретаря ООН) і створення Центра ООН з прав людини, на яких покладена координаційна робота в галузі захисту прав і свобод людини. Більшу роль грають також різні комітети, створені в рамках міжнародних договорів, такі як Комітет з прав людини, Комітет з ліквідації дискримінації відносно жінок. Комітет з прав дитини. Комітет проти катувань і ін.

Розглядаючи питання захисту прав і свобод людини й громадянина на регіональному рівні, студент повинен опрацювати нормативно-правовий матеріал, що регулює діяльність Ради Європи, а також визначити місце й роль України в діяльності цього органу. Крім цього, студентам необхідно ознайомитися з діяльністю Європейського суду з прав людини, вивчити його Регламент, привести приклади конкретних справ, у яких стороною є громадяни України.

Питання для самоконтролю:

1. Як взаємодіють міжнародні та внутрішньодержавні норми у забезпеченні захисту основних прав і свобод?

2. Яке значення громадянства в контексті міжнародного права і як воно регулюється?
3. Як міжнародне право вирішує питання, пов'язані з особами без громадянства та їхніми правами?
4. Які основні правові підстави набуття та втрати громадянства згідно з міжнародним правом?
5. Як подвійне громадянство представляє виклики та можливості в міжнародно-правовій базі?
6. Як міжнародно-правові норми захищають права біженців, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та шукачів притулку?
7. Які ключові відмінності між правами та обов'язками іноземців і громадян за міжнародним правом?
8. Які міжнародні акти з прав людини є найвпливовішими, які фундаментальні принципи вони закріплюють?
9. Як такі правові акти, як Загальна декларація прав людини та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, сформували сучасні механізми захисту прав людини?
10. Які механізми використовує Організація Об'єднаних Націй для забезпечення захисту та просування прав людини в усьому світі?
11. Наскільки ефективні такі органи ООН, як Рада ООН з прав людини та Управління Верховного комісара ООН з прав людини, у боротьбі з порушеннями?
12. Яку роль у захисті прав людини відіграє Рада Європи і чим вона відрізняється від інших міжнародних організацій?
13. Як функціонує Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) та який його вплив на національні правові системи?
14. Як міжнародні інституції та міжнародні угоди врівноважують суверенітет держав із дотриманням універсальних прав людини?
15. Яким чином держави можуть покращити імплементацію міжнародних норм у сфері прав людини в межах своїх внутрішніх правових рамок?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Міжнародне право прав людини як галузь міжнародного публічного права.
2. Еволюція прав людини в міжнародному праві: від Загальної декларації прав людини до сучасних викликів.
3. Правовий статус Міжнародного Кримінального Суду судів з прав людини.
4. Вплив міжнародного права прав людини на національні правові системи
5. Права людини в умовах збройних конфліктів.

ТЕМА 11- 12. Дипломатичне і консульське права

1. Зовнішня політика й дипломатія.
2. Поняття й джерела права зовнішніх зносин.
3. Органи зовнішніх зносин держав (внутрішньодержавні й зарубіжні).
4. Дипломатичні представництва й порядок встановлення дипломатичних відносин.
5. Імунітет і привілеї дипломатичних представництв і його персоналу.
6. Історичний розвиток консульського інституту й консульського права. Поняття консульських права і його джерела.
7. Встановлення консульських відносин і встановлення консульств. Консульські функції.
8. Консульські привілеї й імунітети.
9. Постійні представництва держав при ООН і інших міжнародних організаціях. Спеціальні місії.

Методичні вказівки

Пристаюючи до роботи над нормативним і навчальним матеріалом по даній темі, необхідно ознайомитися зі статтями Конституції України 1996 р., що визначають основи зовнішньополітичної діяльності Верховної Ради, Президента і Кабінету Міністрів нашої держави. Крім того, студент повинен вивчити наступні конвенції: Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1963 р., Конвенція про спеціальні місії 1969 р., Віденська конвенція про представництва держав у їхніх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р., Конвенція про привілеї й імунітети ООН 1946 р., а також Консульський Статут України 1994 р.

Студент повинен мати чітке уявлення про історію становлення й розвиток дипломатичного й консульського прав, органах, що представляють дипломатичну й консульську служби в зарубіжних країнах, їхніх основних функціях, привілеях й імунітетах різних груп дипломатичних і консульських співробітників.

Вивчивши нормативний матеріал і рекомендовану літературу, студенти повинен мати чітке уявлення про загальні риси й розходження в діяльності дипломатичних і консульських органів зовнішніх зносин.

Необхідно добре знати класи глав дипломатичних представництв, відрізнити їх від дипломатичних рангів, представляти, що таке агремени, вірчі й відкличні грамоти, хто такі папські нунції та інтернунції.

Студент повинен орієнтуватися в особливостях дипломатичного церемоніалу й протоколу, без чого немислима діяльність дипломатичних працівників.

Консульське право, на відміну від дипломатичного, більше пов'язане із захистом прав громадян за кордоном, з виконанням економічних функцій. Однак у ряді випадків консули можуть виконувати й дипломатичні функції за згодою країни перебування.

Найважливішим джерелом консульського права є Конвенція про консульські зносини 1963 р. Крім того, джерелами цих прав є двосторонні угоди, насамперед консульські конвенції, а також міжнародні звичаї.

Необхідно вивчити функції консульських представництв, класи консулів, порядок призначення й відкликання консулів, привілеї й імунітети консульських представників. Слід зазначити, що обсяг привілеїв та імунітетів консульських представників дещо вуще аніж привілеї й імунітети дипломатичних представників.

Навчальна література по даній проблематиці містить велику кількість іноземних термінів, що широко використовуються у сфері зовнішніх зносин, дипломатичної діяльності, а також у засобах масової інформації. Ці поняття й терміни необхідно знати. Наприклад, агремани, дипломатія ad hoc, дуаен, консульський округ, консульський патент, кумуляція, відклична грамота, почесні (позаштатні) консули, *persona grata*, *persona non grata*, екзекватура.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні цілі зовнішньої політики держави і як вони досягаються дипломатичним шляхом?
2. Як перетинаються міжнародне право і дипломатія у здійсненні зовнішніх відносин?
3. Які основні джерела права зовнішніх зносин і як вони регулюють взаємодію між державами?
4. Як міжнародні договори та звичаєве право формують правову базу зовнішніх зносин?
5. Які ключові внутрішні та іноземні органи беруть участь у зовнішніх зносинах держави, і яку роль вони відіграють?
6. Як розподіл влади всередині держави впливає на формування та реалізацію зовнішньої політики?
7. Який порядок встановлення дипломатичних відносин між державами, які правові принципи регулюють цей процес?
8. Як дипломатичні місії сприяють міжнародній співпраці та вирішенню конфліктів?
9. Які основні привілеї та імунітети надаються дипломатичним представництвам та їх персоналу згідно з міжнародним правом?
10. Як дипломатичний імунітет врівноважує суверенітет приймаючих держав із функціональною незалежністю дипломатів?
11. Як історично розвивався консульський інститут і яке значення консульського права в сучасних міжнародних відносинах?
12. Які основні функції консульств, чим вони відрізняються від дипломатичних представництв?
13. Які основні привілеї та імунітети надаються консульським посадовим особам і чим вони відрізняються від дипломатів?
14. Яким чином консульський імунітет сприяє виконанню консульських функцій при дотриманні законів держави перебування?

15. Яка роль постійних представництв при ООН та інших міжнародних організаціях у просуванні зовнішньої політики держави?

16. Чим спеціальні місії відрізняються від постійних за своєю метою та сферою діяльності?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Роль дипломатичного імунітету в міжнародних відносинах.
2. Функції та правовий статус консульських представництв у міжнародному праві.
3. Віденські конвенції про дипломатичні та консульські зносини: еволюція та вплив на міжнародні відносини.
4. Дипломатичний та консульський захист громадян: правові механізми та відповідальність держави.
5. Взаємозв'язок між дипломатичним, консульським правом і міжнародним гуманітарним правом.

ТЕМА №13. Право міжнародних організацій і конференцій

1. Поняття й основні ознаки міжнародної організації. Класифікація міжнародних організацій.
2. Правосуб'єктність міжнародних організацій.
3. Історія створення, цілі й принципи ООН.
4. Система органів ООН. Членство в ООН. Офіційні й робочі мови ООН.
5. Спеціалізовані установи й допоміжні органи ООН.
6. Регіональні організації.
7. Міжнародні конференції.

Методичні вказівки

Почати розгляд питань даної теми необхідно з опрацювання лекційного матеріалу, а також матеріалу, що міститься в навчальній літературі, запропонованої до вивчення.

Розглядаючи перше питання теми потрібно сказати, що міжнародна організація - це засноване на виконання міжнародного договору об'єднання держав, що здійснює на інституційній основі міжнародне співробітництво в параметрах установлених цілей і завдань. Студент повинен визначити класифікацію міжнародних організацій, показати їхні основні ознаки.

При розгляді другого питання теми студентові необхідно чітко розібратися з питанням правосуб'єктності міжнародних організацій, показати особливості договірно-правової практики міжнародних організацій як специфічних суб'єктів міжнародного права. Особливу увагу варто звернути на Віденську конвенцію про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. і Віденську Конвенцію про право договорів між державами й

міжнародними організаціями або міжнародними організаціями від 21 березня 1986 р.

Розгляд третього-п'ятого питань теми семінарського заняття треба почати з вивчення історії створення ООН – універсальної й самої представницької міжнародної організації. Студентові необхідно ознайомитися з ходом роботи п'яти міжнародних конференцій, що передують створенню ООН, визначити роль США, Великобританії й Радянського Союзу в процесі її становлення. Аналіз цілей і принципів ООН варто провести на основі аналізу відповідних розділів і статей Статуту ООН. Особливу увагу необхідно звернути на аналіз повноважень головних органів цієї організації, чітко виявивши природу нормативних актів, прийнятих Генеральною Асамблеєю, Радою Безпеки, Міжнародним Судом. При розгляді компетенції Міжнародного Суду ООН варто звернутися до Статуту Міжнародного Суду, що, як правило, додається до Статуту ООН.

Про діяльність спеціалізованих і допоміжних установ ООН студент може почерпнути відомості з Конвенції про привілеї й імунітети спеціалізованих установ ООН 1947 р.

При вивченні питання про регіональні організації студент повинен дати поняття регіональної організації, показати історію створення, цілі й принципи діяльності регіональних організацій, на прикладі деяких з них показати їхню структуру, взаємодію з ООН.

Розкриваючи останнє питання теми студентом необхідно звернути увагу на те, що міжнародна конференція є розповсюдженою формою міждержавного співробітництва й скликається для рішення політичних, економічних, військових і інших проблем. Необхідно розглянути історію становлення міжнародних конференцій як інституціонального механізму міжнародного права й міжнародних відносин. Студент повинен показати класифікацію міжнародних конференцій, їхній порядок роботи й правила процедури.

Питання для самоконтролю:

1. Які визначальні характеристики міжнародної організації та як вони відрізняють ці організації від інших суб'єктів міжнародного права?
2. Як міжнародні організації сприяють розвитку міжнародного права та сприяють співпраці між державами?
3. Що означає наявність у міжнародної організації статусу юридичної особи, які права та обов'язки це надає?
4. Яким чином правосуб'єктність міжнародних організацій впливає на їхню можливість укладати угоди, пред'являти позов і бути відповідачем?
5. Які історичні події призвели до створення Організації Об'єднаних Націй, і як ці події визначають її сучасну роль у міжнародних відносинах?
6. Які ключові цілі та принципи ООН і чим вони керуються у її діях у вирішенні глобальних проблем?

7. Яка структура системи ООН і як її різні органи взаємодіють для досягнення цілей організації?

8. Як членство в ООН впливає на участь держави в прийнятті міжнародних рішень і яку роль у цьому процесі відіграють офіційні та робочі мови ООН?

9. Що таке спеціалізовані установи та допоміжні органи ООН і як вони підтримують ширші цілі ООН? Чим вони відрізняються від головних органів ООН за функціями та правовим статусом?

10. Що таке регіональні організації і як вони сприяють регіональній співпраці та безпеці?

11. Чим регіональні організації відрізняються від глобальних організацій, таких як ООН, з точки зору сфери діяльності та цілей?

12. Яким чином міжнародні конференції служать платформами для вирішення державами та міжнародними організаціями нагальних глобальних проблем?

13. Яку роль відіграють міжнародні конференції в переговорах і прийнятті міжнародних договорів і конвенцій?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Правова основа міжнародних організацій.
2. Роль міжнародних конференцій у формуванні глобальних правових норм.
3. Організація Об'єднаних Націй: структура, повноваження та юридична відповідальність.
4. Правовий статус міжнародних неурядових організацій.
5. Правовий статус спеціалізованих установ та допоміжних органів ООН.

ТЕМА 14. Міжнародне морське право

1. Поняття міжнародного морського права і його принципи.
2. Кодифікація й прогресивний розвиток міжнародного морського права.
3. Внутрішні морські води й територіальне море.
4. Прилежні й виняткові економічні зони.
5. Правовий режим відкритого моря.
6. Поняття й правовий режим континентального шельфу.
7. Правовий статус морського дна за межами континентального шельфу.
8. Правовий режим міжнародних проток і каналів.
9. Правова охорона Світового океану від забруднення.
10. Правовий режим прибережних вод України.

Методичні вказівки

Міжнародне морське право - це система загальновизнаних і спеціальних принципів і норм, що регламентують правовий режим морських просторів і різноманітну діяльність у них суб'єктів міжнародного права. Вивчення міжнародного морського права необхідно почати з історичного огляду появи, становлення розвитку цієї галузі права, з розгляду підсумків першої, другої й третьої конференції ООН з морського права (1958, 1960, 1973-1982 р.) і прийнятих на них конвенцій.

Методика вивчення міжнародно-правового режиму Світового океану передбачає послідовне вивчення статусу й правового режиму внутрішніх вод, територіального моря, прилеглої зони, виняткової економічної зони, континентального шельфу, держав-архіпелагів, міжнародних проток і каналів, мирного проходу через територіальне море, транзитного проходу через міжнародні протоки, відкритого моря, міжнародного району морського дна, проведення морських наукових досліджень, запобігання забруднення морського середовища, мирного врегулювання суперечок у рамках Конвенції ООН з морського права 1982 р.

Необхідно звернути увагу на вихідні лінії для відліку ширини територіального моря (лінія найбільшого відливу й прямі вихідні лінії, що з'єднують найбільш віддалені крапки островів, рифів і скель, з огляду на те, що від цих же ліній відлічується ширина й інші морські простори), а також на такі поняття, як «прохід через територіальне море», «мирний прохід», «право мирного проходу» і «правила мирного проходу». Студент повинен знати принципову різницю й подібність понять «мирний прохід», «транзитний прохід» і «архіпелажний прохід».

При вивченні правового режиму внутрішніх вод звернути увагу на так звані «історичні затоки й протоки» з поширенням на них режиму внутрішніх вод (з приведенням прикладів з законодавчої практики держав).

При вивченні розділів «виняткова економічна зона» і «континентальний шельф» студент повинен уміти розкрити юридичний зміст суверенних прав прибережних держав на живі й мінеральні ресурси цих районів, а також юридичний зміст видів юрисдикції держав у цих же районах (юрисдикцію відносно проведення морських наукових досліджень, запобігання забруднення морського середовища й створення штучних островів, установок і споруджень).

Необхідно знати й уміти розкривати поняття «військовий корабель», його права й обов'язки. Військовий корабель як інженерне спорудження, з одного боку, є державною власністю суверенної держави, чий прапор він несе, а з іншого боку, військовий корабель - це особливий, спеціальний, владний орган держави, наділений правом виступати від імені держави прапора й захищати, у тому числі силою зброї, законні інтереси своєї держави, її фізичних і юридичних осіб.

Варто мати на увазі, що правовий режим морських наукових досліджень Світового океану відрізняється один від одного залежно від

правового режиму морських просторів, у яких ці дослідження проводяться (у територіальному морі, в економічній зоні й на континентальному шельфі, у водній товщі за межами економічної зони й континентального шельфу й у Міжнародному районі морського дна).

Конвенція ООН з морського права 1982 р. містить особливий правовий режим Міжнародного району морського дна й можливість держав розробляти його мінеральні ресурси (платність використання, зв'язок з Міжнародним органом по морському дну, врегулювання суперечок).

Для з'ясування правових питань забезпечення безпеки міжнародного судноплавства, надання допомоги й рятування на морі студенти повинні ознайомитися з основними положеннями конвенцій про міжнародні правила попередження зіткнення суден на морі 1972 р., по охороні людського життя на морі 1974/78 р., по пошуку й рятуванню на морі 1979 р., інших конвенцій, а також з двосторонніми угодами СРСР і США, Англією, ФРН, Францією й іншими державами (12 угод) про запобігання інцидентів у відкритому морі й повітряному просторі над ним.

Серед численних міжнародних морських організацій, що займаються проблемами Світового океану, студенти повинні знати основні напрямки діяльності таких організацій, як Міжнародна морська організація, Міжнародна океанографічна комісія ЮНЕСКО, Міжнародна організація морського супутникового зв'язку (ІНМАРСАТ), а також їхню структуру й розроблені ними міжнародні документи.

У відповідних розділах теми студенти повинні знати основні положення національного законодавства.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні принципи міжнародного морського права і як вони сприяють регулюванню діяльності на морі?
2. Як перетинаються поняття свободи судноплавства та мирного використання морів у міжнародному морському праві?
3. Яка роль кодифікації в розвитку міжнародного морського права і які міжнародні договори чи конвенції відіграли важливу роль у цьому процесі?
4. Як прогресивний розвиток міжнародного морського права вирішує нові виклики, такі як нові технології чи екологічні проблеми?
5. Яка різниця між внутрішніми морськими водами та територіальними морями, і як ця відмінність впливає на юридичні права прибережних держав?
6. Які юридичні права держав на їхні територіальні моря і як вони впливають на міжнародну навігацію?
7. Яка юридична різниця між прилеглою зоною та виключною економічною зоною і які права мають прибережні держави в кожній зоні?
8. Чим відрізняються права прибережних держав у виключній економічній зоні від прав над територіальними морями та які зобов'язання мають держави перед іншими країнами цих зон?

9. Який правовий статус відкритого моря і як міжнародне право регулює такі види діяльності, як рибальство, судноплавство та видобуток ресурсів у відкритому морі?

10. Як поняття відкритого моря співвідноситься з принципом свободи морів у міжнародному морському праві?

11. Який правовий режим регулює континентальний шельф і які права на цю територію мають прибережні держави?

12. Як Конвенція ООН з морського права впливає на правовий статус і використання континентального шельфу?

13. Який правовий режим морського дна за межами континентального шельфу і як міжнародне право регулює його використання, особливо щодо глибоководного видобутку та іншої діяльності?

14. Яку роль відіграє Міжнародний орган морського дна в управлінні морським дном за межами континентального шельфу?

15. Як міжнародне морське право регулює правовий статус і використання міжнародних проток і каналів?

16. Які права мають держави щодо використання та проходу суден через міжнародні протоки та канали?

17. Які існують міжнародні правові норми для захисту Світового океану від забруднення та які існують механізми для забезпечення виконання?

18. Як міжнародні договори сприяють запобіганню та контролю забруднення моря?

19. Який правовий режим регулює прибережні води України, і як українське законодавство узгоджується з міжнародним морським правом?

20. Як Україна регулює діяльність у своїх територіальних водах, виключній економічній зоні та інших морських зонах відповідно до міжнародного права?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Конвенція ООН з морського права: її значення та імплементація.
2. Поняття морських кордонів і спори щодо них в міжнародному праві.
3. Піратство та безпека на морі: правові заходи відповідно до міжнародного морського права.
4. Охорона навколишнього середовища та міжнародне морське право.
5. Роль міжнародних морських організацій в регулюванні судноплавства.

ТЕМА 15. Міжнародне гуманітарне право

1. Міжнародне гуманітарне право: поняття, джерела.
2. Принципи й предмет регулювання міжнародного гуманітарного права.
3. Збройні сили ООН. Гуманітарні силові операції ООН.

4. Роль Ради Безпеки у здійсненні гуманітарних силових операцій.
5. Відповідальність у міжнародному гуманітарному праві.
6. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права.
7. Перспективи розвитку міжнародного гуманітарного права.

Методичні вказівки

Почати вивчення даної теми необхідно з понятійного апарата. Студент повинен розкрити поняття гуманітарного права, показати місце гуманітарного права в системі міжнародного публічного права, проаналізувати й зіставити такі поняття як гуманітарна інтервенція, силові операції ООН, миротворчі операції під егідою ООН.

Особливу увагу варто приділити суб'єктному складу гуманітарної інтервенції, виділивши й проаналізувавши як головний суб'єкт гуманітарної інтервенції - державу. Крім цього, необхідно проаналізувати такі суб'єкти гуманітарного права як групи держав і коаліції держав.

Аналіз міжнародно-правового матеріалу, а також діяльності ООН і її головних органів дозволить студенту розкрити джерела й принципи гуманітарного права.

При розгляді третього питання плану семінару необхідно розкрити поняття Збройних сил ООН, їхню структуру, показати роль і участь у них України, привести приклади. При відповіді на дане питання студент повинен оперувати як нормами міжнародного права, так і нормами національного права, що регулюють порядок формування й участь військових контингентів України в силових операціях ООН.

Четверте питання плану семінарського заняття необхідно почати з аналізу діяльності одного з головних органів ООН - Ради Безпеки. Необхідно розкрити роль Ради Безпеки в проведенні гуманітарних операцій під егідою ООН, саме Рада Безпеки ООН серед всіх основних органів ООН відіграє ключову роль у процесі прийняття рішень щодо здійснення гуманітарних силових операцій ООН, оскільки на підставі Розділу VII Статуту ООН тільки вона може приймати резолюції щодо застосування чинності в міжнародних відносинах. Приймаючи рішення про використання гуманітарних силових операцій ООН, Рада Безпеки має досить широкі повноваження, які обумовлені головним чином тим фактом, що всі держави-члени ООН, згідно ст. 25 Статуту ООН, "погоджуються ... підкорятися рішенням Ради Безпеки й виконувати їх".

При розкритті п'ятого питання теми студент повинен дати поняття відповідальності в міжнародному праві, виділивши поняття відповідальності в гуманітарному праві. Показати на прикладах відповідальність суб'єктів міжнародного права, що наступила в результаті проведення гуманітарних інтервенцій під егідою ООН. Розкрити роль ООН і її головних органів у залученні до відповідальності держав-порушників.

Розкриваючи шосте питання теми, студент повинен детально проаналізувати міжнародно-правової норми, що регулюють відносини суб'єктів міжнародного права в гуманітарному праві, а також показати на прикладах імплементацію міжнародно-правових норм у законодавство України. Для цього студент повинен володіти конституційно-правовим законодавством України.

Останнє питання теми студент повинен розкрити на основі фактичного матеріалу, а для цього йому необхідно розбиратися в сучасній міжнародній обстановці, мати уявлення про міжнародне співробітництво суб'єктів міжнародного права в сфері гуманітарного права, яку роль грає в цьому співробітництві Україна.

Питання для самоконтролю:

1. Які первинні джерела міжнародного гуманітарного права (МГП) та як вони сприяють захисту людей під час збройних конфліктів?
2. Які фундаментальні принципи міжнародного гуманітарного права і як вони діють під час ведення збройних конфліктів?
3. Хто є основними суб'єктами міжнародного гуманітарного права і як МГП регулює їхні права та обов'язки під час війни?
4. Яка роль Збройних Сил ООН у міжнародному гуманітарному праві та як вони сприяють зміцненню миру та захисту цивільного населення?
5. Що таке миротворчі сили ООН?
6. Які механізми використовує Рада Безпеки ООН, щоб гарантувати, що гуманітарні інтервенції відповідають міжнародному гуманітарному праву?
7. Яким чином у міжнародному гуманітарному праві трактується поняття відповідальності за порушення, і хто може нести відповідальність за його нормами?
8. Які наслідки для держав, озброєних груп або окремих осіб, визнаних винними в порушенні міжнародного гуманітарного права?
9. Як імплементуються норми міжнародного гуманітарного права на національному рівні та які проблеми існують у забезпеченні дотримання?
10. Яку роль відіграють міжнародні суди, такі як Міжнародний кримінальний суд (МКС), у забезпеченні виконання міжнародного гуманітарного права?
11. Які проблеми, що виникають, можуть сформувати майбутній розвиток міжнародного гуманітарного права?
12. Як може розвиватися міжнародне гуманітарне право для вирішення нових форм війни, таких як гібридна війна, кібервійна чи використання дронів?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Женевські конвенції та їхня роль у захисті жертв збройних конфліктів.

2. Правове регулювання захисту цивільних осіб у збройних конфліктах: міжнародно-правовий аспект.
3. Відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права.
4. Захист культурних цінностей під час збройних конфліктів відповідно до міжнародного гуманітарного права.
5. Нові виклики в міжнародному гуманітарному праві: кібервійна та автономна зброя.

ТЕМА 16. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища

1. Поняття, принципи й джерела міжнародного екологічного права.
2. Предмет і об'єкт міжнародного екологічного права.
3. Міжнародні організації й охорона навколишнього середовища.
4. Світовий океан як об'єкт міжнародно-правової охорони.
5. Охорона атмосфери й навколосемного космічного простору.
6. Охорона тваринного й рослинного світу.
7. Міжнародне співробітництво з охорони навколишнього середовища від радіоактивного зараження.
8. Україна й охорона навколишнього середовища.

Методичні вказівки

Приступаючи до вивчення даної теми, необхідно, насамперед, проробити навчальний матеріал, розібратися в понятійному апараті (наприклад, екологічне право, охорона навколишнього середовища, екологічна катастрофа), показати становлення міжнародного екологічного права і його роль на сучасному етапі.

Студенти зобов'язані вивчити й знати зміст таких принципів, як навколишнє природне середовище поза державними кордонами є загальним надбанням людства; свобода дослідження й використання навколишнього середовища і її компонентів; раціональне використання природного середовища; запобігання забруднення природного середовища; сприяння міжнародному співробітництву в дослідженні й використанні природного середовища; міжнародна відповідальність за збереження природного середовища.

Глибоке осмислення питань даних тем неможливо без детального вивчення студентами міжнародно-правових актів. При відповіді на поставлені питання, студенти повинні аргументовано викладати свою відповідь.

Необхідно вивчити основні міжнародно-правові норми охорони Світового океану, повітряного середовища Землі, тваринного й рослинного світу Арктики, Антарктики, Космосу. У цьому зв'язку необхідно вивчити відповідні міжнародні договори.

Питання міжнародного співробітництва держав в галузі охорони навколишнього середовища, студент повинен показати на прикладах діяльності ряду органів і спеціалізованих установ ООН, наприклад, ЕКОСОП, ЮНЕСКО, ВООЗ, МОП, МАГАТЕ й ін. Крім цього, студент повинен ознайомитися з Програмою ООН з довкілля (ЮНЕП), показати основні цілі й завдання ЮНЕП.

Нарешті, варто звернути увагу на новий напрямок у міжнародному екологічному праві - співробітництво держав у природоохоронній галузі.

Питання для самоконтролю:

1. Які ключові поняття міжнародного права навколишнього середовища та як вони пов'язані зі сталим управлінням глобальними ресурсами?

2. Які основні принципи міжнародного екологічного права і як вони впливають на міжнародно-правову базу, спрямовану на захист навколишнього середовища?

3. Які первинні джерела міжнародного екологічного права і як вони сприяють створенню обов'язкових зобов'язань для держав?

4. Хто є основними суб'єктами міжнародного екологічного права та які обов'язки вони несуть щодо захисту глобального навколишнього середовища?

5. Що є об'єктом міжнародного права навколишнього середовища і як воно забезпечує захист різних екосистем, ресурсів і навколишнього середовища в глобальному масштабі?

6. Як міжнародні організації сприяють розвитку та забезпеченню дотримання міжнародного екологічного права?

7. Яку роль відіграють неурядові організації (НУО) та громадянське суспільство у формуванні міжнародного екологічного права?

8. Як світовий океан регулюється міжнародним правом і які правові рамки існують для захисту морських екосистем?

9. Які виклики постають у забезпеченні сталого використання та захисту Світового океану, зокрема в питаннях надмірного вилову риби, забруднення та зміни клімату?

10. Які існують міжнародні договори та угоди щодо захисту атмосфери від шкідливої діяльності, наприклад Паризька угода про зміну клімату?

11. Як міжнародне екологічне право регулює використання та охорону навколомного космічного простору, зокрема щодо космічного сміття та запуску супутників?

12. Які міжнародні правові інструменти діють для захисту зникаючих видів і біорізноманіття?

13. Як міжнародне право стосується захисту як наземної, так і морської фауни та флори, і які проблеми існують у забезпеченні цього захисту?

14. Як міжнародне право регулює захоронення та поводження з радіоактивними відходами для запобігання забрудненню навколишнього середовища?

15. Які органи контролюють запобігання ядерним аваріям і забезпечують безпечну ядерну практику в усьому світі? Наведіть міжнародні угоди у цій сфері.

16. Які зобов'язання України за міжнародним екологічним правом та як вона бере участь у глобальних природоохоронних ініціативах?

17. Як Україна вирішує свої екологічні проблеми, такі як забруднення, відповідно до міжнародних стандартів і угод?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Роль міжнародних договорів у захисті навколишнього середовища.
2. Принцип сталого розвитку в міжнародному екологічному праві.
3. Екологічне правосуддя та міжнародне право: вирішення потреб вразливих груп населення.
4. Роль міжнародних організацій у захисті навколишнього середовища.
5. Вплив міжнародного екологічного права на національні правові системи.

ТЕМА 17. Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю

1. Поняття міжнародної боротьби зі злочинністю.
2. Співробітництво держав у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру і його основні міжнародно-правові форми.
3. Конгреси ООН з попередження злочинності й поводження з правопорушеннями.
4. Відповідальність за міжнародні злочини й кримінальну міжнародну відповідальність фізичних осіб за злочини міжнародного характеру.
5. Боротьба з рабством, работоргівлею й іншими формами торгівлі людьми.
6. Боротьба з міжнародним тероризмом.
7. Боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин.
8. Фальшивомонетництво (підробка грошових знаків).
9. Видача злочинців (екстрадиція).
10. Міжнародна організація кримінальної поліції - Інтерпол.

Методичні вказівки

При підготовці до семінарського заняття цієї теми, необхідно навчитися розрізняти й давати визначення міжнародного злочину й злочину міжнародного характеру, розбиратися в понятті «інтернаціоналізація кримінальної злочинності».

Особливу увагу варто приділити питанню необхідності співробітництва держав у боротьбі з кримінальними злочинами (особливості співробітництва, нормативно-правові й організаційно-правові форми). Координація співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю як одна з форм діяльності ООН. Міжнародні конвенції з попередження злочинності й поводження з правопорушниками. Основні види міжнародних зобов'язань держав: а) визнання кримінально-караними протиправних дій; б) надання допомоги в розшуку й затримці злочинців; в) надання допомоги в розшуку й поверненні викрадених об'єктів; г) передача суду або видача обвинувачуваних осіб; д) надання допомоги у проведенні слідства.

При підготовці до четвертого питання теми необхідно орієнтуватися в таких питаннях: а) у чому відмінність відповідальності за міжнародні злочини від звичайного делікту; б) яка відмінність відповідальності за міжнародні злочини й кримінальної міжнародної відповідальності злочину міжнародного характеру.

При розгляді окремих видів злочинів необхідно відповісти на наступні питання: а) які злочини міжнародного характеру підривають стабільність міжнародних відносин; б) які злочини завдають найбільшої шкоди економічному й соціальному розвитку держав; в) яким чином здійснюється міжнародний контроль за незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин. Також необхідно знати й давати характеристику основним видам злочинів міжнародного характеру (об'єкти, суб'єкти, склад). Це можливо лише при детальному вивченні нормативно-правової й навчальної літератури.

Однією з найцікавіших проблем даної теми є проблема видачі злочинців. Студент повинен знати, які злочини тягнуть за собою видачу, правові підстави видачі або відмови у видачі. Питання видачі злочинців у міжнародних договорах України.

Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) є другою у світі, міждержавною міжнародною організацією за кількістю учасників, що само по собі відображає важливість її створення. При підготовці до десятого питання теми варто приділити увагу історії створення, аналізу цілей і принципів, структурі Інтерполу. Вивчення матеріалу варто провести на основі аналізу відповідних статей Статуту Інтерполу й іншої літератури.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке концепція міжнародної профілактики злочинності, і чим вона відрізняється від внутрішньої профілактики злочинності?
2. Як міжнародна профілактика злочинності сприяє глобальному миру, безпеці та справедливості?
3. Які основні форми міжнародно-правового співробітництва держав у боротьбі з міжнародними злочинами?
4. Як міжнародні організації сприяють співпраці у запобіганні та переслідуванні міжнародних злочинів?

5. Які основні цілі та підсумки Конгресів ООН із запобігання злочинності та поведження з правопорушниками і як вони впливають на міжнародно-правову базу та практику держав у боротьбі зі злочинністю?

6. Які принципи лежать в основі міжнародної кримінальної відповідальності, і як особи притягуються до відповідальності за міжнародні злочини, такі як геноцид, військові злочини та злочини проти людства?

7. Як концепція індивідуальної кримінальної відповідальності впливає на дотримання міжнародного права та правосуддя?

8. Які існують міжнародно-правові акти щодо боротьби з рабством, работоргівлею, торгівлею людьми і наскільки вони ефективні на практиці?

9. Як міжнародні організації та держави співпрацюють для запобігання та покарання торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів?

10. Як міжнародне право визначає тероризм, і які основні виклики в боротьбі з міжнародним тероризмом?

11. Які міжнародні організації беруть участь у боротьбі з тероризмом і як вони координують зусилля щодо запобігання та покарання за терористичну діяльність?

12. Як міжнародні конвенції, такі як Конвенція ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року, сприяють глобальній боротьбі з обігом наркотиків?

13. Яку роль відіграють такі міжнародні організації, як Управління ООН з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН, UNODC — United Nations Office on Drugs and Crime), у запобіганні та боротьбі з незаконним обігом наркотиків?

14. Як міжнародне право розглядає злочин підробки, зокрема банкнот, і які міжнародні механізми існують для боротьби з цією проблемою?

15. Які наслідки контрафакції для світової економіки та як держави співпрацюють для запобігання та кримінального переслідування злочинів, пов'язаних із контрафактом?

16. Яка законодавча база для екстрадиції злочинців, і як міжнародні договори та угоди сприяють цьому процесу?

17. Які проблеми та обмеження пов'язані з екстрадицією осіб, обвинувачених у міжнародних злочинах?

18. Яка роль Інтерполу в боротьбі з міжнародною злочинністю, і як він сприяє співпраці між правоохоронними органами різних країн?

19. Як Інтерпол сприяє дотриманню міжнародного кримінального права та запобіганню транснаціональній злочинності?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Роль Інтерполу у сприянні міжнародній співпраці в боротьбі з транснаціональною злочинністю.

2. Екстрадиція та взаємна правова допомога: правові рамки міжнародного співробітництва у сфері кримінального правосуддя.

3. Роль ООН у боротьбі з міжнародною злочинністю.

4. Боротьба з кіберзлочинністю: глобальне співробітництво та юридичні виклики.
5. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом.

ТЕМА 18. Міжнародне право в період збройних конфліктів

1. Поняття права збройних конфліктів.
2. Воєнні дії: початок війни (збройного конфлікту), початок воєнних дій, закінчення воєнних дій. Засоби й методи ведення війни. Перемир'я. Завершення військової окупації. Закінчення полону й інтернування.
3. Учасники воєнних дій (збройного конфлікту).
4. Нейтралітет у війні.
5. Міжнародно-правовий захист жертв збройних конфліктів.
6. Розвиток як спосіб запобігання конфліктів.

Методичні вказівки

Перш ніж приступити до вивчення матеріалів міжнародного права, що стосується засобів і методів війни, необхідно усвідомити мету, принципи й джерела правового регулювання цієї галузі права, що є сукупністю договірних і звичайних норм, що регламентують відносини між воюючою й порушеними війною суб'єктами міжнародного права й наслідків війни, нейтралітету, захисту жертв війни, припинення війни й відповідальності держав і фізичних осіб за порушення цих норм.

Чинні норми міжнародного права поділяють всі війни на міжнародні збройні конфлікти (між державами) і збройні конфлікти неміжнародного характеру (громадянські війни, збройні заколоти); звертання до воєнних дій може бути в порядку самооборони від агресії у відповідності зі ст. 51 Статуту ООН, за рішенням Ради Безпеки ООН за ст.42 Статуту ООН, під час національно-визвольної боротьби, у силу виконання зобов'язань по наданню військової допомоги й інших випадків.

У всіх цих випадках держави зобов'язані виконувати всі норми, що регламентують дії воюючих сторін, нейтральних і інших невоюючих держав, закріплені в численних конвенціях і угодах.

Студенти повинні знати: порядок початку воєнних дій і їхні правові наслідки; визначення театру війни, вилучення з театру війни й об'єкти, напад і знищення яких заборонені міжнародним правом; учасників війни (ті, що борються й що не борються), звертаючи особливу увагу на партизанів, добровольців, інструкторів, радників, а також найманців; засоби й методи ведення війни (заборонені, частково обмежені й незаборонені), включаючи використання авіації, підводних човнів, морських мін і іншої зброї; зміст інституту нейтралітету у війні, права й обов'язки нейтральних і інших невоюючих держав, різні точки зору вчених і фахівців на два підходи до розподілу всіх держав під час війни на дві категорії: ті, що воюють і

нейтральні або ті, що воюють і ті, що не воюють, куди можуть входити нейтральні й інші держави, що не воюють.

Особливу увагу студентів слід звернути на захист жертв війни (поранених, хворих, військовополонених, мирне населення) і зміст чотирьох Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. з двома додатковими протоколами до них 1977 р., а також на Конвенцію про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р. Необхідно також знати підхід СРСР до проблеми військовополонених і її нерозв'язаність дотепер (не повернуті військовополонені з Афганістану й Чечні після завершення воєнних дій на цих територіях), знати нелюдські застереження за статтею 10 перших трьох конвенцій про захист жертв війни й за статтею 11 четвертої Конвенції.

Необхідно також знати правові наслідки закінчення воєнних дій (загальне й місцеве перемир'я, види капітуляцій: беззастережна, загальна, проста або звичайна, почесна) і зміст мирного договору. Всі визначення повинні бути підтверджені прикладами з міжнародної практики держав.

Вивчення теми повинне завершуватися ознайомленням зі Статутом Міжнародного військового трибуналу (ст. 6), що передбачає відповідальність фізичних осіб за злочини проти миру, військові злочини й злочини проти людяності, з матеріалами Нюрнберзького й Токійського процесів над головними німецькими і японськими військовими злочинцями, з Конвенцією про незастосовність строку давнини до військових злочинів проти людяності. (Студент повинен знати різницю між двома термінами: «злочини проти людяності» і «злочини проти людства».) Бажане ознайомлення з матеріалами, що стосуються змісту Міжнародних трибуналів по Югославії й Руанді і їхній діяльності, а також з нормами КК України в частині відповідальності за військові злочини.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні принципи права збройних конфліктів і чим воно відрізняється від інших галузей міжнародного права?
2. Як право збройних конфліктів має на меті збалансувати військову необхідність з гуманітарними проблемами?
3. Які правові критерії визначають початок і закінчення військових дій чи збройних конфліктів за міжнародним правом?
4. Як регулюються військові засоби і методи ведення війни правом збройних конфліктів, які обмеження накладаються на них для захисту цивільного населення та учасників бойових дій?
5. Хто згідно з міжнародним правом вважається законним учасником збройних конфліктів, які права та обов'язки цих учасників?
6. Як міжнародне право розрізняє комбатантів і некомбатантів і який захист надається цивільним особам?

7. Що таке концепція нейтралітету в контексті міжнародних збройних конфліктів і які юридичні права та обов'язки мають нейтральні держави та особи під час конфлікту?

8. Як міжнародне право регулює дії нейтральних держав, які наслідки порушення нейтралітету?

9. Як міжнародне право, зокрема Женевські конвенції, забезпечує правовий захист жертв збройних конфліктів, у тому числі військовополонених і цивільних осіб?

10. Які обов'язки воюючих сторін щодо осіб, які перебувають під захистом, під час збройних конфліктів?

17. Яку роль відіграє розвиток у запобіганні збройним конфліктам і які правові рамки підтримують інтеграцію цілей розвитку в стратегії запобігання конфліктам?

18. Як міжнародні організації, наприклад ООН, сприяють розвитку для зменшення ризиків збройних конфліктів, і наскільки ці заходи ефективні?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Кодифікація та розвиток права збройних конфліктів.
2. Міжнародно-правовий захист жертв збройних конфліктів.
3. Міжнародно-правовий статус учасників конфлікту.
4. Воєнні дії: правові наслідки початку та закінчення воєнних дій.
5. Захист культурної спадщини під час збройних конфліктів: міжнародно-правовий аспект.

ТЕМА 19. Міжнародне повітряне право

1. Поняття, принципи й джерела міжнародного повітряного права.
2. Правовий режим повітряного простору як частини державної території.
3. Режим повітряного простору за межами державної території. Розмежування повітряного й космічного простору.
4. Міжнародне повітряне сполучення. Забезпечення безпеки міжнародних польотів.
5. Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО): мета, структура органів, повноваження.

Методичні вказівки

Почати вивчення питань даної теми студент повинен з поняття міжнародного повітряного права, визначивши його як сукупність юридичних норм і принципів, що встановлюють режим повітряного простору й регулюючі відносини між суб'єктами міжнародного права з приводу використання цього простору й організації міжнародних повітряних сполучень. Варто звернути особливу увагу на те, що міжнародне повітряне

право є кодифікованою галуззю сучасного міжнародного права, його складовою частиною.

Щоб більш повно розібратися в питаннях цієї теми студент повинен проаналізувати етапи становлення й розвитку повітряного права: I період - до 1919 р. - період формування теорії повітряного права й кодифікація повітряного права (Паризька конвенція 1919 р. про повітряні пересування, основним елементом якої було визнання суверенітету над повітряним простором); II період - між двома світовими війнами, формування принципів повітряного права; III період - після прийняття Чиказької конвенції 1944 р. - період науково-технічної революції авіації, прийняття нових міжнародних багатосторонніх угод, що формулюють нові принципи міжнародного повітряного права.

Керуючись положеннями Чиказької конвенції 1944 р. студент повинен проаналізувати принципи сучасного повітряного права, до яких відносяться: а) принцип повного й виняткового суверенітету над повітряним простором над своєю територією (ст.1 Конвенції); б) принцип свободи польотів; в) принцип забезпечення безпеки польотів, що зобов'язує держави вживати заходів, що забезпечують надійність авіаційної техніки, аеропортів і служб, вести боротьбу з незаконним втручанням у діяльність цивільної авіації.

Розглядаючи питання повітряного простору, студент повинен проаналізувати такі нормативно-правові акти як Конституція України 1996 р., Закон України «Про державний кордон України» 1991 р., Повітряний кодекс України, Чиказьку конвенцію 1944 р., а також Конвенцію з морського права 1982 р., що регулюють питання повітряного простору.

Варто детально розібратися з видами повітряного простору, до яких відносяться: а) повітряний простір над державною територією, включаючи повітряний простір над територіальними водами; б) повітряний простір над територіями, що не перебувають під суверенітетом держав (відкрите море, Антарктика й ін.). Крім цього, необхідно розібратися й з різними правовими режимами повітряного простору: а) повітряний простір над сухопутною територією держави, а також над його внутрішніми й територіальними водами є державною територією; він недоторканий, і держава здійснює над ним повний і винятковий суверенітет; б) повітряний простір над економічними зонами, відкритим морем, Антарктикою вільний для польотів всіх видів літаків з урахуванням правового режиму цих вод.

Розглядаючи питання про міжнародне повітряне сполучення, студентів рекомендується вивчити основні міжнародно-правові акти, що регулюють повітряні сполучення. Необхідно проаналізувати права й обов'язки перевізника, пасажира, а також відповідальність за порушення безпеки повітряних сполучень. Особливу увагу студентів необхідно приділити вивченню Конвенції про збиток, заподіяний іноземними повітряними судами третім особам на поверхні, від 7 жовтня 1952 р., Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, 23 вересня 1971 р., Протоколу про боротьбу з незаконними

актами насильства в аеропортах, що обслуговують міжнародну цивільну авіацію, що доповнює Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, прийняту в Монреалі 23 вересня 1971 г. Крім цього, необхідно проаналізувати норми Кримінального кодексу, законодавство України, що регулюють питання відповідальності за порушення правил міжнародних польотів.

Розглядаючи останнє питання теми семінарського заняття, студентові необхідно детально вивчити й проаналізувати положення Чиказької конвенції 1944 р., на підставі якої була створена Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО). На підставі Ч.ІІ Чиказької конвенції варто розкрити структуру ІКАО, проаналізувати діяльність її головних органів.

Питання для самоконтролю:

1. Які ключові концепції та принципи міжнародного повітряного права та як вони регулюють використання повітряного простору та авіаційну діяльність?
2. Які основні джерела міжнародного повітряного права та як вони взаємодіють з іншими галузями міжнародного права?
3. Як повітряний простір визначається міжнародним правом і які юридичні права та обов'язки мають держави щодо повітряного простору в межах своїх територіальних кордонів?
4. Які обмеження суверенітету держави над своїм повітряним простором, зокрема щодо іноземних літаків?
5. Яка юридична різниця між повітряним простором і космічним простором, і як це розмежування визначається в міжнародному праві?
6. Як міжнародні договори, наприклад Договір про космос 1967 року, вирішують питання регулювання повітряного простору за межами території держави?
7. Які міжнародні правила існують для забезпечення безпеки міжнародного повітряного сполучення?
8. Як держави та міжнародні організації співпрацюють для запобігання аварій, організації повітряного руху та захисту пасажирів під час міжнародних рейсів?
9. Яке призначення Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО, англ. International Civil Aviation Organization, (ICAO)) і яку роль вона відіграє в регулюванні міжнародного повітряного права?
10. Яка структура ІКАО, і які ключові органи та повноваження дозволяють їй виконувати свій мандат у міжнародній авіації?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Чиказька конвенція 1944 року та її вплив на світову авіаційну промисловість.
2. Правова база управління повітряним рухом: міжнародне співробітництво та сучасні виклики.

3. Відповідальність авіакомпаній у міжнародному повітряному праві.
4. Екологічні виклики в міжнародному повітряному праві: авіація та зміна клімату.
5. Суверенітет авіакомпаній та національна безпека: правові конфлікти в міжнародному повітряному праві.

ТЕМА 20. Міжнародне космічне право

1. Поняття й джерела міжнародного космічного права.
2. Становлення міжнародного космічного права.
3. Об'єкт міжнародного космічного права.
4. Суб'єкти міжнародного космічного права.
5. Правовий режим космічного простору, природних небесних тіл, космічних об'єктів і космонавтів.
6. Міжнародно-правова відповідальність у зв'язку з діяльністю в космічному просторі.
7. Правові основи міжнародного співробітництва у використанні космосу в мирних цілях.
8. Значущість практичних мір світового співтовариства з мирного використання космічного простору.

Методичні вказівки

Почати вивчення даної теми необхідно з поняття міжнародного космічного права, визначивши його як сукупність юридичних принципів і норм, що регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права з приводу здійснення ними космічної діяльності і визначають правовий режим космічного простору, Місяця й інших небесних тіл.

Космічне право є однією з наймолодших кодифікованих галузей міжнародного права. Становлення й розвиток космічного права варто розглянути на основі прийняття основних міжнародних і національних нормативно-правових актів, що регулюють космічну діяльність.

Аналіз Договору про принципи діяльності держав з дослідження й використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла 1967 р. дозволить студентів розібратися з питаннями об'єктів і суб'єктів міжнародного космічного права. Особливу увагу варто приділити можливості здійснення космічної діяльності неурядовими організаціями (юридичними особами), але, з огляду на той факт, що вони не стають суб'єктами міжнародного космічного права, тому що їхня діяльність повинна проводитися з дозволу й під постійним наглядом держав - учасників договорів про космічну діяльність.

Міжнародно-правовий режим космічних об'єктів і космонавтів, а також космічного простору, Місяця й інших небесних тіл визначається, насамперед, Договором про принципи діяльності держав з дослідження й використання

космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла 1967 р., а також Угодою про діяльність держав на Місяці й інших небесних тілах 1979 р. Угодою про порятунок космонавтів, поверненні космонавтів і поверненні об'єктів, запущених у космічний простір, 22 квітня 1968 р. Студентам необхідно вивчити й проаналізувати ці міжнародно-правові акти.

Особливу увагу варто приділити найважливішим принципам міжнародного космічного права, таким як принцип свободи дослідження й використання космічного простору, а також принцип заборони національного присвоєння космічного простору й небесних тіл. Крім цього студентам варто розібратися з проблемою демілітаризації космосу, недопущення перенесення в космос перенесення озброєнь.

Розглядаючи шосте питання теми, варто звернути увагу на те, що держави відповідають за національну діяльність у космічному просторі, включаючи Місяць і інші небесні тіла, незалежно від того, чи здійснюється вона урядовими органами або неурядовими юридичними особами, і за забезпечення того, щоб національна діяльність проводилася відповідно до положень, що містяться в Договорі про принципи діяльності держав з дослідження й використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла 1967 р. Студентові варто уважно вивчити Конвенцію про міжнародну відповідальність за збиток, заподіяний космічними об'єктами 1972 р. Особливу увагу варто звернути на підстави звільнення від відповідальності, а також претензії про компенсацію за збиток, заподіяний державою запуску.

Для розгляду сьомого питання теми студентові необхідно володіти фактичним матеріалом, проаналізувати чинне законодавство, що регулює діяльність України в галузі космічного права. Особливу увагу варто звернути на багатобічне співробітництво України з іншими державами й міжнародними організаціями (ІНТЕЛСАТ - Міжнародна організація супутникового зв'язку, ІНМАРСАТ - Міжнародна організація морського супутникового зв'язку). Крім цього, необхідно проаналізувати діяльність спеціалізованих установ ООН у сфері міжнародного співробітництва (Міжнародний союз електрозв'язку, Всесвітня метеорологічна організація, Міжнародна морська організація, Міжнародна організація цивільної авіації).

Розкриваючи останнє питання теми семінарського заняття, слід зазначити, що з самого початку діяльності людства з дослідження й використання космічного простору - військові інтереси є одним з вирішальних факторів її здійснення. Загальне завдання світового співтовариства полягає в тому, щоб повністю виключити всі можливості обходу існуючих правових норм з розміщення в космічному просторі будь-яких видів озброєння. Виходячи з цього, студентові пропонується розглянути й проаналізувати питання про необхідність подальшого вдосконалювання міжнародно-правового режиму з регулювання військово-космічної діяльності.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні поняття міжнародного космічного права і чим вони відрізняються від інших галузей міжнародного права?
2. Які основні джерела міжнародного космічного права і як договори, конвенції та звичаї впливають на його розвиток?
3. Як розвивалося міжнародне космічне право, які ключові історичні події сприяли його формуванню?
4. Яку роль у створенні міжнародного космічного права відіграло створення ООН і прийняття ключових космічних договорів?
5. Що становить об'єкт міжнародного космічного права, які види діяльності чи явища в космічному просторі регулюються цією нормою права?
6. Як міжнародне космічне право стосується дослідження, експлуатації та використання космічного простору та небесних тіл?
7. Хто є основними суб'єктами міжнародного космічного права, і як держави, міжнародні організації та приватні особи взаємодіють у цьому правовому полі?
8. Як міжнародне космічне право визнає та регулює діяльність приватних компаній, які займаються дослідженням космосу та комерційною діяльністю?
9. Які правові режими застосовуються до космічного простору, природних небесних тіл і космічних об'єктів і як вони розрізняються міжнародним космічним правом?
10. Який захист і права мають космонавти згідно з міжнародним космічним правом і як регулюється їх діяльність під час космічних місій?
11. Які є підстави для міжнародно-правової відповідальності щодо діяльності в космосі, і як такі договори, як Договір про космос, передбачають відповідальність держав за інциденти, пов'язані з космосом?
12. Як міжнародне космічне право забезпечує відповідальність за шкоду, спричинену космічною діяльністю, як в атмосфері Землі, так і поза нею?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Договір про космос 1967 року: ключові принципи та його вплив на міжнародне космічне право.
2. Відповідальність за шкоду, завдану в космічному просторі відповідно до міжнародного космічного права.
3. Використання космічних ресурсів: правові та етичні проблеми в міжнародному космічному праві.
4. Роль міжнародних організацій у регулюванні космічної діяльності.
5. Військове використання космічного простору: правові наслідки безпеки відповідно до міжнародного космічного права.

ТЕМА 21. Право міжнародної безпеки

1. Право міжнародної безпеки: поняття й принципи.
2. Види міжнародної безпеки.
3. Роззброювання й міжнародна безпека.
4. Міжнародно-правові акти з обмеження озброєнь.
5. Запобігання незаконного поширення технологій, науково-технічної інформації й послуг, які можуть бути використані при створенні зброї масового знищення, засоби її доставки.
6. Нейтралітет і його роль у підтримці міжнародного миру й безпеки.
7. Міжнародна безпека й національна безпека України.

Методичні вказівки

Перш ніж розглядати визначення права міжнародної безпеки, студент повинен усвідомити нові сучасні реальності, які прийшли на зміну ідеологічним, силовим і блоковим концепціям забезпечення миру й міжнародної безпеки, що існували десятиліття. Він повинен пояснити, чому ідеологічна й класова боротьба, а також ядерна війна не можуть бути засобами досягнення політичних цілей, чому міжнародна безпека має всеосяжний характер і з яких складових частин вона складається, що таке принцип рівності й однакової безпеки (і коли він існував) і принцип не заподіяння збитків безпеці договірних держав.

Право міжнародної безпеки в широкому сенсі - це сукупність загальноновизнаних і спеціальних принципів і норм, спрямованих на підтримку миру й міжнародної безпеки, припинення актів агресії, забезпечення політичної, військової, економічної, екологічної, продовольчої, інформаційної безпеки, а також політичної, економічної й соціальної стабільності у світі; у вузькому сенсі - це сукупність загальноновизнаних і спеціальних принципів і норм, спрямованих на забезпечення військово-політичної безпеки держав, запобігання виникнення війни й припинення актів агресії.

Знаючи визначення права міжнародної безпеки, студент повинен розкрити юридичний зміст принципів неподільності міжнародної безпеки, не заподіяння збитків безпеці держав, а також розкрити й обґрунтувати міри міжнародно-правового характеру, спрямовані на забезпечення міжнародного миру й безпеки.

Більшу роль у забезпеченні миру й міжнародної безпеки грає колективна безпека - універсальна і регіональна (студент повинен уміти розкрити роль і значення діяльності Ліги Націй і ООН у цій галузі), прийняття визначення агресії в 1974 р., практична діяльність Ради Безпеки ООН з припинення агресії (наприклад, Іраку проти Кувейту в 1990-1991 р.) і створення миротворчих сил ООН. Необхідно також підкреслити роль і значення забезпечення регіональної безпеки на прикладах діяльності ОАЄ, ОБСЄ, СНД.

Складовою частиною боротьби держав за забезпечення миру й міжнародної безпеки є здійснення роззброювання на глобальній і регіональній основі. Студент повинен знати основні міжнародні організації, що займаються питаннями роззброювання, і основні міжнародні договори, що стосуються обмеження гонки озброєнь і роззброювання на багатобічній і регіональній основі.

Безпосереднє відношення до права міжнародної безпеки мають такі поняття, як «демільтаризація», «нейтралізація», «без'ядерна зона», «винятково в мирних цілях» і «у мирних цілях» (потрібно знати міжнародні договори, що стосуються цих понять, і привести приклади), а також рух неприєднання, що нині багато в чому втратив своє колишнє значення.

Питання для самоконтролю:

1. Наведіть поняття права міжнародної безпеки, поясніть, чим воно відрізняється від інших галузей міжнародного права.

2. Які основні принципи права міжнародної безпеки і як вони керуються підтримкою миру та стабільності в міжнародному співтоваристві?

3. Які є різні типи міжнародної безпеки (наприклад, колективна, регіональна, кооперативна) і як вони реалізуються через міжнародні договори та організації?

4. Яким чином міжнародне право безпеки розглядає як традиційні, так і нетрадиційні загрози безпеці, такі як кіберзагрози чи тероризм?

5. Як роззброєння сприяє міжнародній безпеці, і які ключові договори та ініціативи з роззброєння сформували цю сферу права?

6. З якими проблемами стикається право міжнародної безпеки у просуванні глобального роззброєння, особливо щодо зброї масового знищення?

7. Які основні міжнародно-правові акти, спрямовані на контроль над озброєннями, і як вони регулюють виробництво, накопичення та використання зброї?

8. Як договори про контроль над озброєннями, такі як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї і Конвенція про заборону хімічної зброї, сприяють глобальній безпеці?

9. Які існують міжнародні правові рамки для запобігання незаконному поширенню технологій та інформації, які можуть бути використані для створення зброї масового знищення?

10. Як міжнародні асоціації, такі як Режим контролю ракетних технологій, працюють на стримування розповсюдження систем доставки зброї масового знищення?

11. Що таке юридична концепція нейтралітету і як вона застосовується під час конфлікту для підтримки міжнародного миру та безпеки?

12. Як міжнародні договори та міжнародне звичаєве право регулюють права та обов'язки нейтральних держав у збройних конфліктах?

13. Як національна безпека України взаємодіє з міжнародним безпековим правом, зокрема з огляду на її геополітичне положення та безпекові виклики?

14. Яку роль відіграє право міжнародної безпеки у зміцненні системи безпеки України, особливо в частині співпраці з НАТО та ООН?

Теми науково-дослідних завдань:

1. Роль ООН у підтримці міжнародного миру та безпеки.
2. Застосування сили в праві міжнародної безпеки: доктрина самооборони.
3. Угоди про контроль над озброєннями та роззброєння: правові інструменти в міжнародній безпеці.
4. Кібербезпека та право міжнародної безпеки: сучасні виклики та правові наслідки.
5. Зв'язок між правами людини та міжнародним правом безпеки: балансування безпеки та громадянських свобод.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Мирослава. Міжнародне публічне право: підруч. для студ. закладів вищої освіти. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 516 с.
2. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право. Одеса : Фенікс. 2018. 762 с.
3. Буткевич О. В. Історія міжнародного права : Підручник. Київ : Ліра. 2018. 412 с.
4. В. В. Марченко, А. В. Домбровська. Щодо визначення змісту прав дитини як елемента правового статусу дитини на національному та міжнародному рівнях. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди «ПРАВО», Випуск 40. - Харків. - 2024. – с.45-53.
5. В. В. Марченко, А. В. Домбровська. Становлення та розвиток міжнародно-правових механізмів контролю дотримання прав дитини. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди «ПРАВО», Випуск 40. - Харків. - 2021. – с.54-63.
6. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник / А.В.Войціховський; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.
7. Задорожній О. В. Анексія Криму – міжнародний злочин. Київ: К.І.С., 2015. 576 с.
8. Задорожній А. В. Виправдати за всяку ціну. Агресивна війна Російської Федерації проти України та трансформація російського бачення міжнародного права. Київ: К.І.С., 2016. 455 с.
9. Енциклопедія міжнародного права: у 3 т.; редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін. Київ: Академперіодика, 2014–2019.
10. Марченко В.В. Миротворчі операції ООН України: історія і сучасність. Мир. Безпека. Освіта: Матеріали круглого столу за міжнародною участю, присвяченого Дню українських миротворців та 30-й річниці участі України в миротворчих місіях ООН, Харків, 15 лип. 2022 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін.]. – Харків, 2022. – 60 с. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/b98331be-4497-4256-83da-9511fdecfa88>
11. Марченко В.В. Щодо деяких проблем функціонування миротворчих сил ООН. МИР. БЕЗПЕКА. ОСВІТА: Збірник тез доповідей учасників круглого столу за міжнародною участю, присвяченого 10-й річниці Дня українських миротворців, Харків, 14 липня 2023 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голова) та ін.]. – Харків, 2023. – 77 с. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26628b02-eed1-463d-9125-ebf4cbf158c2/content>

12. Марченко В.В. Щодо впливу російської агресії на довкілля в Україні з точки зору міжнародного права. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини : зб. матеріалів круглого столу (м. Кам'янець-Подільський, 25 черв. 2024 р.) / МВС України ; Нац. акад. правових наук України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. конституц. і міжнар. права ф-ту № 4. – Кам'янець-Подільський : ХНУВС, 2024. – 327 с. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bc0de5b1-fbbc-4093-b307-063ce6168e41/content>

13. Марченко В.В., Шевченко Л.А. Щодо проблем співвідношення міжнародного публічного та міжнародного приватного права. Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю від дня народж. чл.-кор. НАПрН України, акад. Міжнар. кадрової акад., Заслуж. діяча науки України, д-ра юрид. наук, проф. Процевського О. І., Харків, Ломжа, 29 берез. 2024 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Міжнар. Акад. Приклад. Наук в Ломжі [та ін.] ; за наук. ред.: А. Енглер-Якуб'як, О. Коваленко, П. Якуб'як. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди : MANS w Łomży, 2024. – 794 с. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f1496d42-5328-41c4-9b61-a505005080ae/content?authentication-token=eyJhbGciOiJIUzI1NiJ9.eyJlaWQiOiIyMDQ2MmY4Zi02MzA0LTRiNzQtOGQyNy1iZDg4ZDZmOWQwNjkiLCJzZyI6W10sImF1dGhlnbRpY2F0aW9uTWV0aG9kIjoicGFzc3dvcmQiLCJleHAiOiJlZ3MTQ3NjI3MzV9.ZgIynEuakPgGll5Uzhskv2IBzN5ARdSX5JlujQ1Og18>

14. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. / [В.В. Мицик, Буроменський, О. В. Буткевич та ін.] ; за ред. В. В. Мицика. - 2-ге вид., змін. - Харків : Право, 2020. Т. 1 : Основи теорії. - 2020. - 416 с.

15. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. / [В. В. Мицик, М. В. Буроменський, М. М. Гнатовський та ін.] ; за ред. В. В. Мицика. - 2-ге вид., змін. - Харків : Право, 2020. Т. 2 : Основні галузі. - 2020. - 624 с.

16. Міжнародне публічне право: навч.-метод. посібник / Н.В. Кирилук, А.З. Маник, С.М. Задорожна. Чернівці, Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2021. 268 с.

17. Міжнародне публічне право: основи теорії : навчально-методичний посібник / Х. Н. Бехруз, С. С. Андрейченко, М. В. Грушко та ін. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 252 с.

18. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. 2-ге вид., виправл. і доповн. Київ: Реферат, 2007. 848 с. 44.

19. Щокін Ю. В. Міжнародно-правовий звичай: проблеми теорії і практики : монографія. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». Харків : Право, 2012. 456 с.

Навчальне видання

Марченко В. В.

Методичні рекомендації

Відповідальний за випуск: Головань Т. Г.

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несе автор

Підписано до друку 23.12.2024. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 3,95. Обл.-вид. арк. 3,67. Зам №5/12/24.
Тираж 50 прим. Ціна договірна.

Відомості про видавництво
ФОП Панов А. Н.
Свідоцтво серії ДК № 4847 від 06.02.2015 р.
м. Харків, вул. Жон Мироносиць, 10, оф. 6.
тел. +38(057)714-06-74, +38(050)976-32-87,
copy@vlavke.com